

[al. *adhuc spirantia habeant*], adhuc habeant debilitates suas, et maxime Martyrum, et eorum qui pro Christi nomine vel oculos effossos, vel amputatas nares, vel abscissas manus habeant? Ergo integrum corpus est, de quo diximus in alia quæstione, tenens caput, ex quo omne corpus connexum atque compactum, accipiet [al. *accipit*] augmentum (a) in administrationem **848** corporis Christi. Hoc corpus Ecclesia est. Et quicumque hujus corporis tenuerit caput, et cætera membra servaverit, habebit integrum corpus: quantum accipere potest humana natura. Juxta hunc modum et animæ integritas conservanda est, quæ dicere potest: *Benedic anima mea Dominum, qui sanat omnes infirmitates tuas* (Ps. 102. 1. 3); et de qua scriptum est: *Misit verbum suum, et sanavit eos* (Ps. 106. 20). Spiritus quoque in nobis integer conservatur, quando non erramus in spiritualibus, sed vivimus in spiritu, acquiescimus spiritui, et opera carnis mortificamus spiritu, afferimusque omnes fructus ejus, caritatem, gaudium, pacem, et cætera. Aliiter. Præcipitur nobis, Salomone dicente: *Tu autem describe ea tripliciter in consilio et scientia; ut respondeas (b) verbo veritatis, his qui proponunt tibi* (Prov. 22. 20. 21). Triplex in corde nostro descriptio, et regula Scripturarum est. Prima, ut intelligamus eas juxta historiam. Secunda, juxta tropologiam. Tertia, juxta intelligentiam spiritualem. In historia, eorum quæ scripta sunt, ordo servatur. In tropologia, de littera ad majora consurgimus, et quidquid in priori populo carnaliter factum est, juxta moralem interpretamur locum, et ad animæ nostræ emolumenta convertimus. In spirituali *descriptæ* ad sublimiora transimus, terrena dimittimus, de futurorum beatitudine, et cœlestibus disputamus: ut præsentis vitæ meditatio, umbra futuræ beatitudinis sit. Quos Christus [al. *Quos si Christus*] tales invenerit, ut et corpore, et anima, et spiritu integri conserventur, et perfectam habeant triplicis in se scientiæ veritatem, hos sua pace sanctificabit et faciet esse perfectos. Multi simpliciter hunc locum de resurrectione intelligunt, ut et spiritus, et anima, et corpus in adventu Domini integra conserventur. (c) Alii ex hoc loco triplicem in homine volunt affirmare substantiam: Spiritus, quo sentimus, animæ, qua vivimus, corporis, quo incedimus. Sunt qui ex anima tantum, et corpore subsistere hominem disserentes, spiritum in eo ter-

tium, non substantiam **849** velint intelligi, sed efficientiam, per quam et mens in nobis, et sensus, et cogitatio, et animus appellantur, utique non sunt tot substantiæ, quot nomina. Cumque illud eis oppositum fuerit: *Benedicite spiritus, et animæ justorum Domino* (Dan. 3. 86), Scripturam non recipiunt, dicentes eam in Hebraico non haberi. Nos autem in præsentī loco (ut supra diximus) scriptum, qui cum anima et corpore integer conservatur, non substantiam Spiritus Sancti, quæ non potest interire, sed (d) gratias ejus donationesque accipimus, quæ nostra vel virtute, vel vitio, et acceduntur, et extinguuntur in nobis.

EPISTOLA CXXI. (e)

AD ALGASIAM.

CAPITULA (f) XI QUÆSTIONUM ALGASIE AD S. HIERONYMUM.

- I. Cur Joannes discipulos suos mittit ad Dominum, ut interrogarent eum, Tu es qui venturus es, an alium expectamus? Cum prius ipse de eodem dixerit: Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.
- II. Quid significet quod in Matthæo scriptum est, Arundinem quassalam non confringet; et linum fumigans non extinguet.
- III. Quem sensum habet quod in Evangelio Matthæi scriptum est: Si quis vult post me venire, abneget semetipsum. Quæ est sui abnegatio: aut quomodo, qui sequitur Salvatorem seipsum negat.
- IV. Quid vult significare quod in eodem Matthæo scriptum est: Væ pręgnantibus, et nutrientibus in illis diebus: Et, Orate ut non fiat fuga vestra in hyeme, vel sabbato.
- V. Quid sibi velit quod scriptum est in Evangelio secundum Lucam: Et non receperunt, quia facies ejus erat vadens Jerusalem.
- VI. Quid sit villicus iniquitatis, qui Domini voce laudatus est.
- VII. Quo sensu accipiendum est, quod in Epistola legimus ad Romanos: Vix enim **850** pro justo quis moritur: nam pro bono forsitan quis audeat mori?
- VIII. Quid sibi vult quod ad Romanos scribit Apostolus: Occasione accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam.
- IX. Quare Apostolus Paulus in eadem ad Romanos scribit Epistola: Optabam ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, et reliqua.
- X. Quid sibi velit quod idem Apostolus ad Colossenses scribit: Nemo vos superet, volens in humilitate mentis, et religione Angelorum, et reliqua.
- XI. Quid est quod idem Apostolus ad Thessalonicenses scribit: Nisi discessio venerit primum, et revelatus fuerit homo peccati, et reliqua.

(a) Vetustiores atque emendatiores libros secuti sic legimus cum Victorio, et juxta Græcorum *ἐκπεριλαβας*. Martianeus vero in *ædificationem*.

(b) Erasmus passim exscribens Martianeus, heic quoque minori numero *verbum* legit pro *verba*: quemadmodum et antiqui omnes libri, et textus uterque retinet, et ipse etiam Victorius emendat. Mox ut sensus constet, aut certe concinnior sit, post Salomonis verba uno spiritu subnectendum videtur insequens comma, expuncta etiam in fine est vocula, ut ea ipsa triplex descriptio, et regula præcipi intelligatur.

(c) Alteram hanc explicationem aut sententiam Tatianus commentus est, ac defendit, animam a corpore et spiritu ita distinguens, ut spiritum inter et corpus media veluti substantia sit, quæ corpus quidem moderetur, sed et ipsa regatur a spiritu, quem lucem divinam appellat, et imaginem et similitudinem Dei. Vide ejus orationem ad Græcos.

(d) Rectissime adeo Theodoretus, *παραλαβὴν τὸ χάρισμα λέγοντες*, Spiritum vocavit donationem ipsam. Paria habent Irenæus, et Clemens Alexand. et Chrysostomus in hunc locum.

(e) Alias 151. Scripta eodem anno ac superio'e.

(f) Hæc item Quæstionum Algasie capitula in antecessum excudimus iisdem de causis, quibus supra ea, quæ ex Hedibæ Commentariolo dicebantur.

Expliciunt Capitula.

HIERONYMUS AD ALGASIAM,

De quæstionibus XI.

PRÆFATIO.—Filius meus Apodemius, qui (a) interpretationem nominis sui, longa ad nos veniens navigatione, signavit, et de Oceani littore, atque ultimis Galliarum finibus, Roma præterita, quæsitivè Bethleem, ut inveniret in ea cœlestem panem, et saturatus eructaret in Domino, ac diceret : *Eructavit cor meum verbum bonum, dico ego opera mea regi* (Ps. 44. 1), detulit mihi in parva schedula maximas quæstiones, quas a te datas, mihiq; tradendas diceret. Ad quarum lectionem intellexi studium Reginæ Saba in te esse completum, quæ de finibus terræ venit audire sapientiam Salomonis (3. Reg. 10. 1; Matth. 12. 42). Non quidem ego Salomon, qui et ante se, et post se, cunctis hominibus præfertur sapientia; sed tu Regina appellanda es [al. ex] Saba, in cuius mortali corpore non regnat peccatum, et quæ ad Dominum tota mente conversa, audies ab eo : *Convertere, convertere Sunamitis* (Cant. 6. 12). Etenim Saba in lingua nostra *conversionem* sonat. Simulque animadverti, quod quæstiunculæ tuæ de **851** Evangelio tantum et de Apostolo propositæ, indicant te veterem Scripturam aut non satis legere, aut non satis intelligere, quæ tantis obscuritatibus, et futurorum typis obvoluta est, ut omnis interpretatione egeat : et porta orientalis, de qua verum humen exoritur, et per quam Pontifex ingreditur et egreditur, semper clausa sit (Ezech. 43. 1. 2. et 44. 1), et soli Christo pateat (Apoc. 5), qui habet clavem David, qui aperit, et nemo claudit : claudit, et nemo aperit, ut illo reserante introeas cubiculum ejus, et dicas, *Introduxit me rex in cubiculum suum* (Cant. 4. 3). Præterea satis miratus sum, cur purissimo fonte vicino relicto, nostri tam procul rivuli fluentia quæsieris, et omissis aquis Siloe, quæ vadunt cum silentio (Isai. 8), desiderares [al. desideras] aquas Sihor, quæ turbidis sæculi hujus vitis sordidantur. Habes istic sanctum virum (b) Alethium Presbyterum, qui viva, ut aiunt, voce, et prudenti disertoque sermone possit solvere quæ requiris : nisi forte peregrinas merces desideras, et pro varietate gustus, nostrorum quoque condimentorum te allimenta delectant. Aliis dulcia placent, nonnullos subamara delectant, horum stomachum acida renovant, illorum salsa sustentant. Vidi ego nauseam, et capitis vertiginem (c) antidoto, quæ appellatur *πικρά*, sæpe sanari, et juxta Hippocratem, contrariorum contraria esse remedia. Itaque nostram amaritudinem, illius nectareo melle curato,

et mitte in Mara lignum crucis, senilemque pituitam juvenili austeritate compesce, ut possis læta cantare : *Quam dulcia gutturi meo eloquia tua, super mel ori meo* (Ps. 118. 103).

CAPUT PRIMUM. — Cur Joannes discipulos suos mittit ad Dominum, ut interrogent eum : *Tu es qui venturus es, an alium exspectamus* (Matth. 11. 3, et Luc. 7. 20)? Cum prius ipse de eodem dixerit : *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi* (Joan. 1. 29). De hac Quæstione in Commentariis Matthæi plenius diximus. Unde apparet quæ hæc interrogas, ipsa te volumina non habere. Tamen stringendum est breviter, ne omnino tacuisse videamur. Joannes mittebat discipulos suos in vinculis constitutos, ut sibi quærens, illis disceret; et capite truncandus, illum doceret esse sectandum, quem interrogatione **852** sua magistrum omnium fotebatur. Neque enim poterat ignorare, quem ignorantibus ante monstraverat, et de quo dixerat : *Qui habet sponsam, sponsus est* (Ibid. 3. 29); Et, *Cujus non sum dignus calceamenta portare* (Matth. 3. 11); Et, *Illum oportet crescere, me autem minui* (Joan. 1. 27). Deumque Patrem intonantem audierat : *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi (d) complacui* (Ibid. 3. 30). Quod autem dicit : *Tu es qui venturus es, an alium exspectamus* (Matth. 3. 17)? hunc quoque sensum habere potest : Scio quod ipse sis, qui tollere venisti peccata mundi : sed quia ad inferos descensusurus sum, etiam hoc interrogo, (e) utrum et illuc ipse descendas, an impium sit hoc de Filio Dei credere, aliumque missurus sis? Hoc autem scire desidero : ut qui te in terris hominibus nuntiavi, etiam inferis nuntiem, si forte venturus es. Tu enim es, qui venisti dimittere captivitatem, et solvere eos, qui in vinculis tenebantur. Cujus seiscitationem Dominus intelligens, operibus magis quam sermone respondet : et Joanni præcipit nuntiari, videre cæcos, ambulare claudos, leprosos mundari, surdos audire, mortuos surgere, et (quod his majus est) pauperes evangelizari (Matth. 11; et Luc. 7). Pauperes autem vel humilitate, vel divitiis : ut nulla inter pauperem divitemque distantia sit salutis ; sed omnes vocentur æqualiter. Quodque infert : *Beatus qui non fuerit scandalizatus in me* (Matth. 11. 6), non Joannem, sed discipulos ejus percutit, qui prius accesserant ad eum, dicentes : *Quare nos et Pharisei jejunamus frequenter, discipuli autem tui non jejunant* (Marc. 18; et Luc. 5. 33)? Et ad Joannem : *Magister, cui tu præbui testimonium juxta Jordanem, ecce discipuli ejus baptizant, et plures veniunt ad eum* (Joan. 3. 26). Quo dicto livorem significat de signorum magnitudine, ex invidiæ mordacitate

(a) Nimirum ἀποδμήας, unde Apodemius Latine, ex ἀποδμήας Græco verbo, peregrinum sonat. Marc. 13. 54. ὁ ἀποδμήας ἀποδμήας, sicut homo, qui peregre profectus, etc. Mox etiam Bethleem significationem alludit, quæ domus panis interpretatur.

(b) Hic ille Alethius videtur esse, ad quem S. Paulini scribitur epistola trigesima tertia, Florentii frater, eique in Cadurensi Episcopatu successor : qua de re videndus Gregorius Turonensis lib. 2. Hist. Franc. cap. 13. Eiusdem porro Galliarum regionis erat Algasia.

(c) Vid. Epist. 78. ad Fabiol. Mans. V. Pün. l. 22. c. 22.

(d) Victorius ex Brixianis codicibus, mihi bene complacui, quam vocem bene ex Græco εὐδαιμονία, nititur confirmare.

(e) Facile hunc sensum expressit ex Origene Homil. 1. in Lucam, et in Regum libros. Visus quippe est illi minime quidem de Christi persona, sed de ejus morte Joannes revera dubitasse, ut qui Christum jam terris monstraverat, seiscitaretur, num inferis quoque advitaturum nuntiaret. In hac sententiam conveniunt quoque Hippolytus de Antichristo, et Nazianzen. Orat. XX; sed alii post Chrysostomum impugnant.

venientem : cur baptizatus a Joanne , ipse audeat baptizare ; et multo amplior ad eum turba concurrat, quam prius venerat ad Joannem. Et ne forsitan plebs nesciens, hoc dicto Joannem suggillari arbitretur, in illius laudes perorat : et coepit de Joanne ad turbas dicere circumstantes : *Quid existis in desertum videre ? arundinem vento agitatam ? Sed quid existis in solitudinem videre ? hominem mollibus vestitum (Matth. 11. 7. et 8 ; et Luc. 7. 24 et 25) ? et reliqua.*

853 Cujus dicti hic sensus est : Numquid ad hoc existis in eremum , ut videretis hominem instar arundinis ventorum flatu, in partes varias inclinari ? ut quem ante laudaverat, de eo nunc dubitet : et de quo prius dixerat : *Ecce Agnus Dei*, nunc interroget, utrum ipse an alius sit, qui vel venerit, vel venturus sit ? Et quia omnis prædicatio falsa sectatur lucra, et gloriam quærit humanam, ut per gloriam nascentur compendia : asserit eum camelorum vestitum pilis, nulli posse adulationi succumbere ; et qui locustis vescitur ac melle silvestri (*Matth. 3. 4*), nec opes neque alias terrenas delicias quærere, rigidamque et austeram vitam, aulas vitare palatii, quas quærunt qui purpura et bysso et serico et molibus vestiuntur. (a) Dicitque eum non solum Prophetam, qui solet ventura prædicere ; sed plus esse quam Prophetam : quia quem illi venturum esse dixerant, hic venisse monstravit, dicens : *Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi (Joan. 1. 29)* : præsertim cum ad fastigium Prophetale Baptistæ accesserit privilegium ; ut qui dixerat : *Ego a te debeo baptizari (Matth. 3. 14)*, ipse eum baptizaverit : non præsumptione majoris, sed obedientia discipuli, ac timore servi. Cumque inter natos mulierum, nullum asserat Joanne surrexisse majorem (*Matth. 11. 11*), se, qui de Virgine procreatus est, majorem esse commemorat : sive omnem Angelum in cœlis qui minimus est, in terris cunctos homines anteire. Nos enim in Angelos proficimus ; et non Angeli in nos : (b) sicut quidam stertentes sopore gravissimo somniant. Nec sufficit hoc in Joannis laudibus, nisi ipse prædicans baptismum pœnitentiæ, prius dixisse referatur : *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum (Matth. 3. 1)*. Unde a diebus prædicationis ejus, regnum cœlorum vim patitur (*Ibid. 11. 12*) ; ut qui homo natus est, Angelus esse desideret ; et terrenum animal, cœleste quærat habitaculum. *Lex enim et Prophetæ usque ad Joannem prophetaverunt (Ibid. 13)* : non quod Joannes Prophetarum sit finis et Legis, sed ille qui Joannis testimonio prædicatus est. Joannes autem secundum mysterium, quod in Malachia scri-

ptum est (*Cap. 4. v. 5*), *Ipse est Elias, qui venturus est (Matth. 11. 14)* : non quod eadem anima (ut Hæretici suspicantur) et in Elia et in Joanne fuerit : sed quod eandem habuerit **854** Sancti Spiritus gratiam, zona cinctus ut Elias, vivens in eremo ut Elias : persecutionem passus ab Herodiade, ut ille sustinuit ab Jezabel : ut quomodo Elias secundi præcursor adventus est, ita Joannes venturum in carne Dominum Salvatorem, non solum in eremo, sed etiam in matris uero salutarit, et exultatione corporis nuntiavit.

CAP. II. — Quid significet quod in Matthæo scriptum est : « Arundinem quassatum non confringet, et linum fumigans non extinguet » (*Matth. 12. 20*). Ad cujus expositionem loci, totum quod Matthæus de Isaia Propheta assumit testimonium ponendum est, et ipsius verba Isaie (*Isai. 42*), juxta Septuaginta interpretes, ipsumque Hebraicum, cui Theodotio, Aquila, Symmachusque consentiunt. Sic ergo de quatuor Evangelistis, solus Matthæus posuit : « Jesus autem sciens, secessit inde : et secuti sunt eum multi, et curavit eos omnes : et præcepit eis, ne manifestum eum facerent ; ut impleretur quod dictum est per Isaia Prophetam (*Cap. 42. v. 1. et seqq.*), dicentem : Ecce puer meus quem elegi : dilectus meus, in quo bene complacuit animæ meæ. Ponam spiritum meum super eum, et judicium gentibus nuntiabit. Non contendet, neque clamabit, neque audiet quisquam in plateis vocem ejus. Arundinem quassatum non confringet, et linum fumigans non extinguet, donec ejiciat ad victoriam judicium : et in nomine ejus gentes sperabunt » (*Matth. 12. 15. et seqq.*). Pro quo in Isaia juxta Septuaginta Interpretes sic scriptum est : « Jacob puer meus, suscipiam eum. Israel electus meus, suscepit eum anima mea. Dedi spiritum meum super eum, judicium gentibus proferet. Non clamabit, neque dimittet, nec audietur foris vox ejus. Arundinem confractam non conteret, et linum fumigans non extinguet : sed in veritate proferet judicium. Splendet, et non quassabitur, donec ponat super terram judicium : et in nomine ejus gentes sperabunt. » Nos autem ex Hebræo ita vertimus, « Ecce puer [al. *servus*] meus, suscipiam eum ; electus meus, complacuit sibi in illo anima mea. Dedi spiritum meum super eum : judicium gentibus proferet. Non clamabit, neque accipiet personam, neque audietur foris vox ejus. Calamum quassatum non conteret, et linum fumigans non extinguet. In veritate educet judicium. Non erit tristis neque turbulentus, donec ponat in terra judicium : et legem ejus insulæ expectabunt. » Ex quo apparet **855** Matthæum Evangelistam, non veteris interpretationis auctoritate constructum, dimisisse Hebraicam Veritatem : sed quasi Hebræum ex Hebræis, et in Lege Domini doctissimum ea gentibus protulisse, quæ in Hebræo legerat. Si enim sic accipiendum est, ut Septuaginta Interpretes ediderunt : *Jacob puer meus, suscipiam eum ; Israel electus meus, suscepit eum anima mea*, quomodo in Jesu in-

(a) Addunt vetustiores editi, qui in domibus regnant sent. Paulo post monstrat pro monstravit legelatur.

(b) Hæc Origenes docuit teste Epiphano Hæres. 64. cap. 4. et 33. omnes nempe hominum animas Angelos fuisse, et rursus fieri. Ille vero cum aliis locis tum præcipue in Joan. tom. 5. de i, so præcursore, quem pridem Angelum fuisse suspicatur : καὶ μὲν, inquit, θεοματὸν, τὸ πρῶτον αὐτὸς τῆς κτίσεως ἐνομασματούμενον, κατὰ φανερῶς ἐκλήθη τὸν καὶ μετὰ τὴν γένεσιν Χριστοῦ, ἀπαφύσσας τὸ διὰ τοῦ σώματος ἐκφραζόμενον τῆς αἰσθητικῆς αὐτοῦ χρηστότητος. Vid. ejusd. ad Avitum cap. 1. et in Aggeum Comment. 1. Hujusmodi Hæretici Psychopneumones ab auctore Prædestinati appellantur.

telligimus esse completum, quod de (a) Jacob, et de Israel scriptum est? Quod beatus Matthæum non solum in hoc testimonio, sed etiam in alio loco fecisse legimus: *Ex Ægypto vocavi filium meum* (*Osee 11. 2*): pro quo Septuaginta transtulerunt: *Ex Ægypto vocavi filios ejus*. Quod utique, nisi sequamur Hebraicam Veritatem, ad Dominum Salvatorem non pertinere, manifestum est. Sequitur enim: *Ipsi autem immolabant Bualim*. Quod autem de assumpto testimonio in Evangelio minus est: *splendebit, et non quassabitur, donec ponat super terram iudicium*, videtur mihi accidisse primi scriptoris errore, qui legens superiorem sententiam in verbo iudicii esse finitam, putavit inferioris sententiæ ultimum verbum esse *iudicium*: et pauca verba quæ in medio, hoc est, inter *iudicium*, et *iudicium* fuerant, prætermisit. Rursumque quod apud Hebræos legitur: *Et in lege ejus sperabunt insule*, Matthæus sensum potius quam verba interpretans, pro lege, et insulis, nomen posuit, et gentes. Et hoc non solum in præsentī loco, sed ubicumque de veteri Instrumento Evangelistæ et Apostoli testimonia protulerunt, diligentius observandum est: non eos verba secutos esse, sed sensum: et ubi Septuaginta ab Hebraico discrepant, Hebræum sensum suis expressisse sermonibus. Puer igitur Dei omnipotentis juxta dispensationem carnis assumptæ, qua [al. quæ] ad nos mittitur, Salvator est appellatus. Ad quem et in alio loco dicit Pater: *Magnum tibi est vocari puerum meum, ut congreges tribus Jacob* (*Isai. 49. 3*). Hæc [al. Illic] est vinea Sorec, quæ interpretatur, *electa*. Illic est filius amantissimus, in quo sibi complacuit anima Dei: non quod Deus animam habeat; sed quod in anima omnis Dei monstretur affectus. **856** Et non mirum, si in Deo anima nominetur, cum universa humani corporis membra, secundum leges tropologiæ, et diversas intelligentias, habere dicatur. Posuit quoque spiritum suum super eum: *Spiritum Sapientiæ, et intelligentiæ, spiritum consilii, et fortitudinis, spiritum sapientiæ, et pietatis, et timoris Domini* (*Isai. 11*): qui in specie columbæ descendit super eum; de quo et Joannes Baptista a Deo Patre audisse se narrat: *Super quem videris Spiritum Sanctum descendentem, et manentem super eum, ipse est* (*Joan. 1. 33*). Et *Judicium gentibus nuntiabit*; de quo, et in Psalmis: *Deus iudicium tuum regi da, et justitiam tuam filio regis* (*Psal. 71. 4*). Qui et ipse loquitur in Evangelio: *Non enim Pater judicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio* (*Joan. 5. 22*). *Non contendet*: sicut agnus ductus est ad victimam: non contendet in subversione audientium. *Neque clamabit*, juxta illud quod Paulus Apostolus scribit: *Omnis*

clamor, et ira, et amaritudo auferatur a vobis (*Ephes. 4. 31*). Non clamabit: quia Israel non fecit iudicium, sed clamorem. *Neque audiet quisquam in plateis, sive foris, vocem ejus*. *Omnis enim gloria filiæ regis ab intus* (*Psal. 44. 14*): Et, *Arcta, et angusta via est, quæ ducit ad vitam* (*Matth. 7. 14*). Unde in plateis vox illius non auditur, in quibus confidenter agit sapientia, latam spatiosamque viam non ingrediens, sed arguens atque condemnans. Unde et his qui foris erant, non sua voce, sed per parabolas loquebatur: *Arundinem, inquit, quassatam non confringet*; sive (ut Septuaginta transtulerunt) *calamus fractum non conteret*. Calamus fractus qui fuit antea vocalis, et in laudes Domini concinebat, appellandus est Israel, qui quoniam [al. quondam] impegit in angularem lapidem, et cecidit super eum, fractusque in illo est; propterea dicitur de eo: *Increpa Domine bestias calami* (*Psal. 67. 31*): et in Jesu volumine torrens appellatur *cannæ*, id est, *calami*; qui aquas habet turbidas, quas elegit Israel, purissima contemnens fluentia Jordanis: reversusque mente in Ægyptum, et desiderans cœnosam ac palustrem regionem, ponesque, et cepe, et allia, et cucumeres, ollasque Ægyptiarum carnum, rectissime per Isaiam appellatur calamus fractus: cui qui inniti voluerit, **857** pertundetur manus ejus. Qui enim post adventum Domini Salvatoris Evangelicæ interpretationis spiritum derelinquens, in Judaicæ litteræ morte requiescit, istius cuncta opera vulnerant. Linum quoque fumigans non exstinguet, populum de gentibus congregatum, qui extincto legis naturalis ardore, fumi amarissimi, et qui noxius oculis est, tenebræque caliginis involvebatur erroribus. Quem non solum non restinxit et redegit in cinerem, sed e contrario de parva scintilla, et pene moriente, maxima suscitavit incendia; ita ut totus orbis arderet igne Domini Salvatoris, quem venit mittere super terram, et in omnibus ardere desiderat (*Luc. 12. 49*). Secundum tropologiam quid nobis videretur de hoc loco, in Commentariolis Matthæi breviter (b) annotavimus. Iste autem qui arundinem quassatam non confregit, et linum fumigans non extinxit, iudicium quoque perduxit ad victoriam (*Isai. 42. 3*), cujus judicia vera sunt, justificata in semetipsis (*Psal. 18*), ut justificetur in sermonibus suis, et vincat cum iudicatur (*Psal. 50*), et tandiu lumen prædicationis ejus in mundo resplendeat, nulliusque conteratur, et vincatur insidiis, donec ponat in terra iudicium, et impleatur illud quod scriptum est: *Fiat voluntas tua, sicut in cælo et in terra* (*Matth. 6. 10*). Et, *In nomine ejus gentes sperabunt* (*Isai. 41. 10*); sive *in lege ejus sperabunt insule* (*Ibid. 42. 4*). Quomodo enim insule turbine flatuque ventorum, et crebris tempestatibus feriuntur quidem, sed non subvertuntur, in exem-

(a) Recolenda sunt, quæ habet in Commentariis in Isaiam. Jacob, inquit, et Israel in præsentī capitulo non habentur, quod nōc Matthæus Evangelista posuit, secutus Hebraicam veritatem. Hoc dicimus in sigillationem eorum, qui nostra continentur. De quo plenius in Matthæi Commentariolis, et in libro quem ad Algasium nuper scripsimus, disputatum est.

(b) Hujusmodi est autem adnotatio lib. 2. cap. 12. « Qui peccatori non porrigit manum, nec portat onus fratris sui, ipse calamus quassatus confringit. Et qui modicam scintillam fidei continet in parvulis, hic linum extinguit fumigans. Quorum neutrum Christus fecit: ad hoc enim venerat, ut salvum faceret quod perierat. »

plum Evangelicæ domus, quæ supra petram robusta mole fundata est (*Matth. 7*; et *Luc. 6*), ita et Ecclesiæ quæ sperant in lege, et in nomine Domini Salvatoris, loquuntur per Isaiam : *Ego civitas firma, (a) civitas quæ non oppugnatur* (*Isai. 27. 3. sec. LXX*).

CAP. III. — Quem sensum habeat, quod in Evangelista Matthæo scriptum est : *Si quis vult venire post me, abneget semetipsum* (*Matth. 16. 24*). Quæ est sui abnegatio? aut quomodo qui sequitur Salvatorem, seipsum abnegat? De quo in tertio Commentariorum ejusdem Matthæi libro, ita breviter locutus sum : Qui despondit veterem hominem eum operibus suis negat **858** seipsum, dicens : *Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus* (*Galat. 2. 20*) ; tollitque crucem suam et mundo crucifigitur. Cui autem mundus crucifixus est, sequitur Dominum crucifixum. Quibus nunc addere possumus : postquam ostendit discipulis, quod oporteret eum ire Jerusalem, et multa pati a Sacerdotibus et Scribis, et principibus Sacerdotum et occidi, assumens eum Petrus, cœpit inerepare et dicere : *Absit a te, Domine, non erit tibi hoc*. Qui conversus, dicit Petro : *Vade post me Satana, scandalum es mihi : quia non sapis quæ Dei sunt, sed quæ hominum* (*Matth. 16. 23*). Humano quippe timore perterritus, passionem Domini formidabat. Et quomodo, audiens multa pati, et occidi, timebat : sic audiens, et tertia die (b) resurgere, gaudere debuerat, et tristitiam passionis, resurrectionis gloria mitigare. Unde illo pro timore correpto, loquebatur ad omnes discipulos, sive, convocavit turbam cum discipulis suis, ut Marcus posuit ; aut juxta Lucam, dicebat ad cunctos : *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum ; et tollat crucem suam, et sequatur me* (*Luc. 9. 23*). Cujus exhortationis hic sensus est : Non est delicata in Deum et secunda confessio. Qui in me credit, debet suum sanguinem fundere. Qui enim perdidit animam suam in præsentem, lucrificet eam in futuro (*Matth. 10. 39*). Quotidie credens in Christum, tollit crucem suam, et negat seipsum. Qui impudicus fuit, versus ad castitatem, temperantia luxuriam negat. Qui formidolosus et timidus, assumpto robore fortitudinis, priorem se esse nescit. Iniquus si sequatur justitiam, negat iniquitatem. Stultus si Christum confiteatur Dei virtutem et Dei sapientiam, negat stultitiam (*1. Cor. 1*). Quod scientes, non solum persecutionis tempore et necessitate martyrii, sed in omni conversatione, opere, cogitatione, sermone, negemus nosmetipsos quod ante fuimus ; et confiteamur eos, qui in Christo renati sumus. Idcirco enim Dominus crucifixus est, ut et nos qui credimus in eum, et peccato mortui sumus, crucifigamur cum ipso, dicamusque quod Apostolus Paulus docuit : *Cum Christo crucifixus sum* (*Gal. 2. 19*). Et : *Mihi autem absit*

gloriari, **859** nisi in Cruce Domini nostri Jesu Christi : per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo (*Galat. 6. 14*). Qui cum Christo crucifixus est, spoliatur principatus et potestates, et triumphat ens in ligno. Unde et in Evangelio secundum (c) Matthæum, in typum eorum qui in Domino credituri erant, et se cum illo crucifixuri, Simon Cyrenæus portat crucem ejus ; quam juxta alios Evangelistas prior ipse portavit.

CAP. IV. — Quid vult significare, quod in eodem Matthæo scriptum est, *Væ prægnantibus, et nutriendis in illis diebus*. Et : *Orate ne fiat fuga vestra hyeme vel sabbato* (*Matth. 24. 19. 20*). Quod ex superioribus pendere manifestum est. Cum enim Evangelium Christi cunctis gentibus fuerit prædicatum, et venerit consummatio, viderintque abominationem desolationis, quæ dicta est a Daniele Propheta, stantem in loco sancto (*Marc. 13*) : tunc præcipitur his, qui in Judæa sunt, ut fugiant ad montes ; et qui in tecto, ne descendant tollere aliquid de domo sua ; et qui in agro, ne revertantur auferre tunicam suam. De quibus in Commentariis ejusdem Matthæi plenius diximus. Statimque conjungitur : *Væ prægnantibus et nutriendis in illis diebus*. In quibus diebus ? quando abominatio desolationis steterit in loco sancto. Quod quidem juxta litteram de adventu Antichristi prædicari, nulli dubium est : quando persecutionis magnitudo compellit fugere, et graves uteri, parvulique lactentes fugam retardant. Licet quidam Titi et Vespasiani adversus Judæos, et præcipue Jerusalem obsidionem pugnamque significari velint. Hyemem quoque et sabbatum, sic interpretantur, ne eo tempore fugere compellantur, quando duritia frigoris in agris, et in desertis locis, fugientes latere non patiuntur : et observatio sabbati, aut præparatorum facit, si fugiant ; aut hostium gladiis subjacere, si sabbati otium, et præcepta servaverint. Nos autem audientes Dominum Salvatorem, ut qui in Judæa **860** sunt, ad montana confugiant, ipsi quoque oculos levemus [al. levamus] ad montes, de quibus scriptum est : *Levavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi* (*Psal. 120. 1*). Et in alio loco : *Fundamenta ejus in montibus sanctis* (*Psal. 86. 1*) : Et, *Montes in circuitu ejus, et Dominus in circuitu populi sui* (*Psal.*

(c) Brixiani codices novem penes Victorium duoque alii apud nos, quorum alter impressus est, secundum Joannem, hoc loco, non secundum Matthæum Evangelium laudant. Ex Hieronymi quoque contextu et loquendi ratione facile nostro quidem judicio liquet, minime Matthæum adduci ab eo voluisse ; cum enim quæ hæcenus explicavit, ex illo diversis locis petita sint, quid est quod quasi de busquam antea in probationem adducto testimonio dicit, *Unde et in Evangelio secundum Matthæum* ? Si tamen ex Mss. Joannem substituas, nequitiam constabit sententiæ veritas, siquidem ex omnibus Evangelistis qui uno consensu a Simone Cyrenæo portatam fuisse crucem Jesu testantur, solus Joannes conceptis verbis a Christo illam antea sublatam asseverat. In hunc itaque sensum, quem intendi etiam a S. Doctore nullus dubito, post Mss. lectionem, nimirum substituto Joannis nomine, relictæ adhuc ex conjecturis locus deberet, hæc verborum metathesi, puta, *Crucem quam juxta alios Evangelistas Simon Cyrenæus portat, prior ipse portavit*. Verum quia Mss. non nisi superiori loco suffragantur, ab impressa lectione, quam ceteri etiam editorum religiose observant, nihil a nobis est immutatum.

(a) Sic editi plerique ac Mss. cum negandi particula, *quæ non oppugnatur*, quemadmodum et in epistola ad Paulam de Hebraico Alphabeto adducitur. Et sensus quidem utroque in loco idem est, qui nimirum pro non expugnatur a ceteris atque exponi debet. Verum Martiano ex aliis Mss. et forte Græco etiam textu *quæ non oppugnatur*, placuit quæ

(b) Antea erat resurget.

125) : Et, *Non potest (a) latere civitas super montem posita (Matth. 5. 14)*, et discalciamus non pelle litteræ, nudisque pedibus cum Moyse ascendentes montem (b), dicamus : *Transiens videbo visionem hanc magnam (Exod. 3. 5)* ; ut possinus intelligere prægnantes animas, quæ de semine doctrinarum et sermonis Dei, initia fidei conceperunt, et dicunt cum Isaia : *A timore tuo Domine concepimus, et parturivimus, et peperimus spiritum salutis tuæ, quem fecisti super terram (Isai. 26. 14)*. Sicuti enim semina paulatim formantur in uteris : et tandiu non putatur [al. reputatur] (c) homo, donec elementa confusa suas imagines membraque suscipiant : ita sensus ratione conceptus, nisi in opera proruperit, adhuc in ventre retinetur ; et cito abortio perit, cum viderit abominationem desolationis (Dan. 9. 27 ; Matth. 24. 15 ; Marc. 13. 14) stantem in Ecclesia, et Satanam transfigurari in Angelum lucis (2. Cor. 11. 14). De istiusmodi foetibus Paulus loquitur dicens : *Filioli mei, quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis (Galat. 4. 10)*. Has ergo reor juxta mysticos intellectus esse mulieres, de quibus idem Apostolus scribit : *Mulier seducta in transgressionem facta est. Salvabitur autem per filiorum generationem, si permanserint in fide et caritate et sanctitate cum pudicitia (1. Tim. 2. 14. 15)*. Quæ si de sermone divino aliquando generarit, necesse est, quæ generata sunt, crescere ; et primum accipere lac infantie (1. Cor. 3. 2), donec perveniant ad solidum cibum, et ad maturam ætatem plenitudinis Christi (Ephes. 4. 13). Omnis enim qui lacte alitur, imperitus est in ratione justitiæ : parvulus enim est. Hæ igitur animæ quæ necdum pepererunt, sive quæ necdum potuerunt quæ generata sunt alere ; cum viderint sermonem hæreticum stantem in Ecclesia, cito scandalizantur **861** et pereunt : et in tempestate atque persecutionibus permanere non possunt, præsertim si otium habuerint bonorum operum, et non ambulaverint in via, quæ Christus est (Joan. 14. 6). De hac abominatione hæreticæ perversæque doctrinæ dicebat Apostolus, quod homo iniquitatis et adversarius elevet se contra omne quod dicitur Deus et religio, ita ut audeat stare in Templo Dei, et ostendere se quod ipse sit tanquam Deus (2. Thess. 2. 4) : cujus adventus secundum operationem Satanæ ; et ea quæ concepta sunt facit perire abortio ; et quæ sunt nata, ad pueritiam et ad perfectam ætatem pervenire non posse. Quamobrem orandus est Dominus, ne in exordio fidei et crescentis ætatis oriatur hiems, de qua scriptum est : *Nivus transiit, imber abiit sibi (Cant. 2. 11)* ; ne otio tor-

peamus : sed imminente naufragio, suscitemus dormientem Dominum, atque dicamus : *Præceptor salva nos, perimus (Matth. 8. 25)*.

CAP. V.—Quid sibi velit, quod scriptum est in Evangelio secundum Lucam : *Et non receperunt eum : quoniam facies ejus erat (d) vadens in Jerusalem (Luc. 9. 53)*. Festinans Dominus pergere in Jerusalem, ut complerentur dies assumptionis ejus, et Pascha celebraret, de quo dixerat : *Desiderio desideravi hoc Pascha comedere vobiscum antequam patiar (Ibid. 22. 15)*, et bibere calicem, de quo ait : *Calicem quem dedit mihi Pater, non bibam illum (Joan. 18. 11)* ? omnemque doctrinam suam patibulo roboraret, juxta illud quod scriptum est : *Cum exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum (Ibid. 12. 32)* ; obfirmavit faciem suam, ut iret Jerusalem. Obfirmatione enim et fortitudine opus est ad passionem sponte prope-ranti. Unde et Ezechieli, cui dixerat Deus : *Fili hominis in medio scorpionum tu habitas, et ne timeas eos : (e) obfirmavi, inquit, faciem tuam, et dedi faciem tuam aeneam, et frontem tuam ferream (Ezech. 2. 6. et 3. 9)* ; ut si forsitan surrexisset contra eum mal-leus universæ terræ, quasi ineus durissima **862** resisteret, malleumque contereret, de quo scriptum est : *Quomodo confractus est, et contritus est malleus universæ terræ (Jer. 50. 25)* ? *Et misit nuntios, id est, Angelos ante faciem suam (Luc. 9. 52)*. Iustum enim erat ut Dei Filio (f) Angeli ministrarent. Sive Angelos, Apostolos vocat : quia et Joannes præcursor Domini, Angelus appellatus est (Malach. 3 ; et Matth. 11). Cumque ingressi essent vicum Samariæ, ut præpararent ei, non susceperunt illum : quia facies ejus erat vadens in Jerusalem. Hostili inter se Samaritani atque Judæi discordant odio, et cum omnes oderint gentes, proprio contra se furore bacchantur, dum utrique de Legis possessione contendunt, et intantum se mutuo persequuntur, ut postquam Judæi de Babylonia sunt reversi, ædificationem Templi, Samaritani semper impediunt. Cumque vellent et ipsi cum eis ædificare Templum, responderunt Judæi : *Non licet nobis et vobis ædificare domum Domini (1. Esdr. 4)*. Denique pro summa injuria Pharisæi exprobrabant Domino : *Nonne de-*

(a) Victorius ex Vulgata editione ac Florentinis quibusdam Mss. aliisque Brixianis, *non potest abscondi*, cui favet et Græc. *κρυφῆται*.

(b) Alii addunt *Sina*, quod ejus mortis est nomen.

(c) Sic editi libri omnes ante Martianæum : sic ratio sensusque omnis petit. Ille tamen ex nescio quibus depravatus Mss. pro *homo* legit *homicidium*, quæ lectio, ut nihil ad rem sit, etiam ex ejus explicatione parum samam doctrinam continet. Ad marginem quoque comminiscitur. Exod. locum XXI. 22. qui neutiquam est ad Hieronem.

(d) Victorius erat obfirmata vadens, quæ vox obfirmata in cunctis Mss. desideratur, puto in his etiam, quos Martianæus contulit, tametsi lectorem minime admoneat. Quin, etiam a Græco codice abest, ubi tantum *ὅτι ὁ ἐπισκοπος αὐτοῦ ἦν πορεύμενος* : atque ab ipso Vulgato interprete, *quoniam facies ejus erat euntis*, etc. Eam tamen Reatinus interpres retineri omnino debere contendit, quod ex subnexa Hieronymi interpretatione constet, ab eo lectam fuisse, nam subdit, *Obfirmatione enim et fortitudine, aliæque infra his similia*. Sed plurimum veremur, quia ipse alique editores satis attente animadverterint, omnem ex superiori contextu historiam abs Hieronymo repeli sive ut inserviat explicationi, verbaque obfirmati faciem suam, ut iret Jerusalem, ex præcedenti Evangelii versiculo esse, ad quem adeo tota, quam hinc S. Doctor obfirmationis mentionem ingerit, referenda est ; minime vero ad hunc quinquagesimum tertium, quem ubi iterum paulo infra recitat, constanter absque ejus vocis adjectione legit.

(e) Idem Victor. obfirma, inquit, etc.

(f) Vulgo Angelos quidem significat Græcum vocabulum ἄγγελοι, sed nuntios tamen plerique Patrum interpretantur hinc loci, eosque homines fuisse, et de nomine Jacobum, et Joannem serio asserunt alii.

monium habes, et Samaritanus es? (Joan. 8. 48). Et in parabola de Jerusalem descendens Jericho, Samaritanus ponitur pro signo atque miraculo, quod malus bene fecerit (Luc. 10): et ad poteum Samaritanæ scriptum est: *Non enim contumt̃ Samaritani Judæis* (Joan. 4. 9). Videntes ergo Samaritæ Dominum Jerusalem pergere, id est, ad hostes suos, quod audierant a discipulis ejus, qui ad parandum hospitium venerant, Judæum esse cognoscunt: et quasi Judæum atque alienum, et eum qui ad inimicos pergeret, suscipere noluerunt. Quamquam, et alia nobis subiiciatur (a) intelligentia, quod voluntatis Domini fuerit, non suscipi a Samaritis, quia festinabat ire Jerusalem, ibique pati, et sanguinem fundere, ne occupatus susceptione Samaritica, et doctrina gentis illius, passionis differret diem, ad quam venerat sustinendam. Unde dicit et alio loco: *Non veni nisi ad oves perditas* 863 *domus Israel* (Matth. 15. 24). Et Apostolis præcepit: *Civitatem Samaritanorum non intrabitis*. (Ibid. 10. 5), volens tollere omnem occasionem persecutionis Judaicæ: ne postea dicerent, crucifiximus eum, quia se inimicis nostris, et hostibus junxerat. Facies igitur ejus erat pergentis Jerusalem. Et idcirco juxta aliam intelligentiam, non receperunt eum Samaritæ: quia festinabat ingredi Jerusalem. Ut autem eum non reciperent, fuit Dominicæ voluntatis. Denique Apostoli in Lege versati, in qua tantum justitiam noverant, oculus pro oculo, dentem pro dente, ulcisci nituntur injuriam, et imitari Eliam, ad cujus vocem duos pentecontarchos militum ignis absumpserat: dicuntque ad Dominum: *Vis, dicimus, ut ignis descendat de cælo, et consumat eos* (Luc. 9. 51)? Pulchre, *Vis*, inquit, *dicimus*: nam et Elias dixerat: *Si homo Dei sum, ignis descendat de cælo super vos* (4. Reg. 1. 10). Ergo ut Apostolorum sermo efficientiam habeat, voluntatis est Domini. Nisi enim ille jusserit, frustra dicunt Apostoli, ut ignis descendat super eos, et quodammodo verbis aliis hoc loquuntur. Si ad servi Eliæ injuriam ignis descendit de cælo, et non Samaritas, sed Judæos consumpsit incendium, quanto magis ad contemptum Filii Dei, in impios Samaritas debet flamma sævire? E regione Dominus, qui non ad judicandum venerat; sed ad salvandum, non in potestate, sed in humilitate, non in Patris gloria, sed in hominis vilitate, increpat eos, quod non meminerint doctrinæ suæ, et bonitatis Evangelicæ, in qua dixerat: *Qui te percusserit in (b) maxillam, præbe ei et alteram* (Matth. 5. 39): Et, *Diligite inimicos vestros* (Luc. 6. 35).

(a) Ita Ambrosius quoque, et Theophilactus in hunc locum videntur sentire, quam tamen intelligentiam non prorsus immerito alii improbant, et repugnare sacro textui contendunt. Equidem si Christum retinere Samaritani laud valuerunt, quod ipse festinabat Jerusalem pergere, ipseque ab eis, qui voluissent eum suscipere, suscipi tamen noluit; quid causæ fuit, ut discipuli ejus Jacobus et Joannes postularent Dominum, ut ignis descenderet de cælo, et Samaritanos combureret, quo acceptam ab eis injuriam ulcisceretur.

(b) Sic Mss. atque editi uno consensu: *Vulgatus addit dexteram, et tuam*, quarum vocum altera etiam in vetustioribus Græcis codicibus desideratur. Facile e veteri La-

CAP. VI.—Alteram de Evangelio Lucæ (Cap. 16. v. 1. et sqq.) quæstiunculam proposuisti: quis sit villicus iniquitatis, qui Domini voce laudatus est. Cujus cum vellem scire rationem, et de quo fonte processerit, revolve volumen Evangelicum, et inter cætera reperi; quod appropinquantibus Salvatori publicanis, et peccatoribus, ut audirent eum, murmurabant Pharisei et Scribæ, dicentes: *Quare iste peccatores suscipit, et comedit cum eis* (Luc. 15. 2)? Qui locutus est eis parabolam centum ovium, et unius perditæ, quæ inventa pastoris humeris reportata est. Et cur esset 864 *proposita*, statim intulit: *Dico vobis, sic erit gaudium in cælo super uno peccatore pœnitentiam agente, magis quam super nonaginta novem justis, qui non habent opus pœnitentia*. Aliam quoque parabolam decem draclimarum uniusque perditæ, et repertæ cum proposuisset, similicam fine complevit. *Sic dico vobis, gaudium erit coram Angelis Dei super uno peccatore pœnitentiam agente*. Tertiam quoque parabolam proposuit hominis habentis duos filios, et dividētis inter eos substantiam. Cumque minor facultatibus perditis, egre cœpisset, et comedere siliquas, porcorum cibum, reversus ad patrem, susceptus ab eo est. Frater quoque invidens senior, patris voce correptus est, quod lætari debuerit, et gaudere, quia frater ejus mortuus fuerat, et revixit: perditus erat, et inventus est. Has tres parabolas contra Phariseos, et Scribas locutus est, qui volebant recipere pœnitentiam peccatorum, et Publicanorum salutem. *Dicebat autem, inquit, et ad discipulos suos* (Ibid. 16. 1), haud dubium, quin parabolam, sicut prius ad Scribas, et Phariseos: qua parabola ad clementiam discipulos hortaretur, et aliis diceret verbis: *Dimitte, et dimittetur vobis* (Luc. 6. 7); ut in Oratione Dominica libera fronte poscatis, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (Matth. 6. 12). Quæ est ergo parabola ad clementiam discipulos cohortantis? *Homo quidam erat dives, qui habebat villicum* (Luc. 16. 1) sive dispensatorem, hoc enim οἰκονόμος significat. Villicus (c) autem proprie villæ gubernator est, unde et a villa villicus nomen accepit. Οἰκονόμος autem tam pecuniæ, quam frugum, et omnium quæ dominus possidet, dispensator est. Unde, et οἰκονόμος Xenophontis pulcherrimus liber est, qui non gubernationem villæ, sed dispensationem universæ domus (Tullio interpretante) significat. Iste igitur dispensator accusatus est ad dominum suum, quod dissiparet substantiam ejus. Quo vocato dixit: *Quid hoc undio de te? Redde rationem dispensationis tuæ, neque enim ultra mea poteris dispensare*. Quid dixit in-

tina interpretatione utraque aberat, nam et Tertullianus de Patientia cap. 7. *verberanti te in faciem, etiam alteram genam obverte*.

(c) Pro quocumque dispensatore, et custode generatim accipitur, maxime in sequiori ætate. Cassiodor. Variar. V. epist. 39. ad fia. « Villicorum quoque genus, quod ad damnosam tuitionem queruntur inventum, tam de privata possessione, quam publica funditus volumus amoveri, quia non est defensio, quæ præstatur invitis: suspectum est quod patiuntur nolentes.

tra semetipsum: Quid faciam, quia dominus meus aufert a me dispensationem? Fodere non valeo, mendicare **865** erubescio. Scio quid faciam, ut quando sublata mihi fuerit dispensatio, suscipiant me in domos suas. Vocavit itaque singulos debitores domini sui, et dixit primo: Quantum debes Domino meo? Qui dixit ei: Centum batos olei. Ait illi: Tolle cautionem tuam, et sedens cito, scribe quinquaginta. Deinde ad alium locutus est: Tu autem quantum debes? At ille respondit: Centum coros tritici. Dixitque ei: Tolle cautionem tuam, et scribe octoginta. Et laudavit Dominus villicum, sive dispensatorem iniquitatis, quod prudenter fecerit: quia filii sæculi hujus prudentiores sunt filii lucis in generatione sua. Et ego dico vobis, facite vobis amicos de iniquo mamona: ut quando defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Qui fidelis est in parvo, et in multo fidelis est. Qui minimo iniquus est, et in multo iniquus erit. Si ergo in iniquo mamona fideles non fuistis, quod verum est, quis credet vobis? Et si in alieno fideles non fuistis, quod vestrum est, quis dubit vobis? Nemo servus potest duobus Dominis servire: aut enim unum habebit odio, et alterum diligit: aut unum audiet, et alterum contemnet. Non potestis Deo servire, et mamona. Audiebant autem hæc omnia Pharisei, qui erant avari, et subsannabant illum. Totum parabolæ hujus textum posui, ut non nobis intelligentiam aliunde quæramus, et in parabola certas nitamur invenire personarum; sed interpretemur eam quasi parabolam, hoc est similitudinem, quæ ab eo vocatur quod alteri παραβάλλεται, hoc est, assimilatur, et quasi umbra prævium veritatis est. Si ergo dispensator iniqui mamona, Domini voce laudatur, quod de re iniqua sibi justitiam præparavit: et passus dispendia Domini, laudat dispensatoris prudentiam, quod adversus Dominum quidem fraudulenter, sed pro se prudenter egerit: quanto magis Christus qui nullum damnum sustinere potest, et pronus est ad clementiam, laudabit discipulos suos, si in eos qui credituri [al. crediti] sibi sunt, misericordes fuerint? Denique post parabolam intulit: Et ego vobis dico, facite vobis amicos de iniquo mamona. Mamona autem, non Hebræorum, sed Syrorum lingua, divitiæ nuncupantur, (a) quod **866** de iniquitate collectæ sint. Si ergo iniquitas bene dispensata vertitur in justitiam: quanto magis sermo divinus, in quo nulla est iniquitas, qui et Apostolis creditus est, si bene fuerit dispensatus, dispensatores suos levabit in cælum? Quamobrem sequitur: Qui fidelis est in minimo, hoc est in carnalibus, et in multis fidelis erit, hoc est in spiritualibus.

(a) Scilicet compositam vocem esse arbitratus est, et forte deduxit ex מן et מן, Minavou de iniquitate, מן quippe vanitas, et iniquitas est. Ipse etiam S. Irenæus l. 5. c. 8. nescio quam adjectionem compositionemque hoc in vocabulo invenit, sed cubat in mendo locus. Interim Chaldaice ac Syre unum est verbum, כסותא, quo ejus temporis idiomate utentes Judæi, divitiarum appellabant, easque præcipue, quæ alteri cum fœnore creduntur. Unde veram ejus nominis etymologiam, post varias doctorum hominum opiniones, non aliam putamus esse, quam quæ deducitur ex Hebræo כסותא credidit, ex quo כסותא creditum, quod Græce est δανεισµα, sive fœnus. Quæ interpretatio mirum Evangelii locis quam congruat.

Qui autem in parvo iniquus est, ut non det fratribus ad utendum, quod a Deo pro omnibus est creatum; iste et in spirituali pecunia dividenda iniquus erit; ut non pro necessitate, sed pro personis doctrinam Domini dividat. Si autem, inquit, carnales divitias quæ labuntur, non bene dispensatis, veras æternasque divitias doctrinæ Dei, quis credet vobis? Et si in his quæ aliena sunt (alienum autem est a nobis omne quod sæculi est) infideles fuistis, ea quæ vestra sunt, et proprie deputata homini, quis vobis credere poterit? Unde corripit avaritiam, et dicit eum qui amat pecuniam, Deum amare non posse. Igitur et Apostolis, si velint amare Deum, pecunias esse contemnendas. Unde Scribæ et Pharisei qui erant avari, adversum se dictam intelligentes parabolam, subsannabant eum: carnalia, ut certa et præsentia, spiritualibus ac futuris, et quasi incertis præponentes, Theophilus Antiochenæ Ecclesiæ (b) septimus post Petrum Apostolum Episcopus, qui quatuor Evangelistarum in unum opus dicta compingens, ingenii sui nobis monumenta dimisit [al. reliquit], hæc super hac parabola in suis Commentariis est locutus. « Dives qui habebat villicum, sive dispensatorem, Deus omnipotens est, quo nihil est ditius. Hujus dispensator est Paulus, qui ad pedes Gamalielis sacras Litteras didicit (Act. 22. 3), et Legem Dei susceperat dispensandam. Qui cum cœpisset credentes in Christo persequi, ligare, occidere, et omnem Domini sui dissipare substantiam, correptus a Domino est: Saule, Saule quid me persequeris? Durum est tibi contra stimulum calcitrare (Actor. 9. 4. 5). Dixitque in corde suo: Quid faciam? quia qui magister fui, et villicus, cogor esse discipulus et operarius. **867** Fodere non valeo. Omnia enim mandata Legis, quæ terræ incubabant, cerno destructa: et Legem atque Prophetas usque ad Joannem Baptistam esse finitos. Mendicare erubescio, ut qui doctor fueram Judæorum, cogar a gentibus et a discipulo Anania, salutis ac fidelis mendicare doctrinam. Faciam igitur quod mihi utile esse intelligo: ut postquam projectus fuero de villicatione mea, recipiant me Christiani in domos suas. Cœpitque eos qui prius versabantur in Lege, et sic in Christum crediderant (c), ut arbitrarentur se in Lege justificandos, docere Legem abolitam (d), Prophetias præterisse, et quæ antea pro lucro fuerant, reputari in stercora (Philipp. 3. 8). Vocavit itaque duos de pluribus debitoribus. Primum, qui debebat centum batos olei, eos videlicet qui fuerant ex gentibus congregati, et magna indigebant misericordia Dei; et de centenario numero (qui plenus est atque perfectus) fecit eos scribere quinquagenarium, qui proprie pœnitentium

(b) Aliter in Catalogo sextum dixit Antiochenis Ecclesiæ Episcopus. Sic Theophilensis ad Antiocheum operis inscriptio Θεοφιλου Πατριάρχου εκ του Αντιοχείας. Petrus scilicet una non computatur, quod passim usuvenit, Apostolos pro potestate eorum Apostolica indiculis Antistitum præfigere vel iis eximere.

(c) Ex vetustiori edito, unoque Ms. legimus, ut, quod series orationis, quæque præponitur, sic particula, postulare visæ sunt: antea enim erat ne arbitrarentur. Contrario sensu, ac falso.

(d) Plerique alii editi Prophetas.

est, juxta jubileum, et illam in Evangelio parabolam, in qua alteri quingenti, alteri quinquaginta denarii dimituntur. Secundum autem vocavit populum Judæorum, qui tritico mandatorum Dei nutritus erat, et debebat ei centenarium numerum, et coegit, ut de centum, octoginta faceret, id est crederet in Domini resurrectione, quæ octavæ diei numero continetur, et de octo completur decadibus: ut de sabbato Legis transiret ad primam sabbati. Ob hanc causam a Domino prædicatur, quod bene fecerit; et pro salute sua in Evangelii clementiam de Legis austeritate (a) mutatus sit. Quod si quæsieris, quare vocetur *villicus iniquitatis*, in Lege, quæ Dei est; iniquus erat villicus, qui bene quidem offerebat, sed non bene dividebat; credens in Patrem, sed Filium persequens; habens Deum omnipotentem, sed Spiritum Sanctum negans. Prudentior itaque fuit Paulus Apostolus in transgressione Legis filiis quondam lucis, qui in Legis observatione versati, Christum qui Dei patris verum lumen est, perdiderunt. Ambrosius 868 Mediolanensis Episcopus quid de hoc loco senserit, in Commentariis ejus legere poteris. Origenis et Didymi in hanc parabolam explanationem invenire non potui; et utrum abolita sit temporum vetustate, an ipsi non scripserint, incertum habeo. Mihi juxta priorem interpretationem hoc videtur, quod de iniquo mamona debeamus nobis amicos facere, non quoslibet panperes; sed eos qui nos possint recipere in domos suas, et in æterna tabernacula: ut cum eis parva præbuerimus, recipiamus ab illis magna, et dantes aliena, nostra suscipiamus, et seminemus in benedictione, ut metamus benedictionem: *Qui enim parce seminaverit, parce et metet.*

CAP. VII. — Quo sensu accipiendum sit, quod in Epistola legimus ad Romanos: *Vix enim pro justo quis moritur. Nam pro bono forsitan quis audeat mori* (Rom. 5. 7). Duæ hæreses ex occasione hujus testimonii, quod non intelligunt, diverso quidem errore, sed pari impietate blasphemant. Marcion enim qui justum Deum, et Creatorem Legis facit, et Prophetarum; bonum autem Evangeliorum, et Apostolorum, cujus vult esse Filium Christum, duos introducit deos: alterum justum, et alterum bonum. Et pro justo asserit, vel nullos, vel paucos oppetisse mortem. Pro bono autem, id est Christo, innumerabiles Martyres extitisse. Porro Arius justum ad Christum refert, de quo dictum est: *Deus judicium tuum regi da, et justitiam tuam filio regis* (Psalm. 71. 4): Et ipse de se in Evangelio: *Non enim Pater judicat quemquam; sed omne judicium dedit Filio* (Joan. 5. 22); Et, *Ego sicut audio, sic judico* (Ibid. 30). Bonum autem ad Deum Patrem, de quo ipse Filius confitetur: *Quid me dicis bonum: Nemo est bonus, nisi unus Deus Pater* (Luc. 18. 19). Cumque hucusque blasphemix suæ devios calles potuerit invenire, in consequentibus impingit, et corrui. Quomodo enim pro Patre quis audeat mori, et pro Filio vix moritur, cum propter nomen Christi,

tantus Martyrum sanguis effusus sit? Qui igitur simpliciter hunc exponit locum, hoc potest dicere quod in veteri Lege, in qua justitia est, vix 869 pauci inventi sunt, qui suum fuderint sanguinem. In novo autem Instrumento, in quo bonitas est atque clementia, innumerabiles exstiterunt Martyres. Sed ex eo quod posuit, *forsitan quis* (b) *etiam audent mori*, et pendulo gradu sententiam temperavit, inveniri posse nonnullos, qui audeant mori pro Evangelio, ostendit non sic accipiendum; sed ex superioribus, et inferioribus sensum loci hujus debere tractari. Dicens enim Paulus se gloriari in tribulationibus: quia *tribulatio patientiam operatur; patientia autem probationem; probatio vero spem; spes autem non confundit* (Rom. 5. 4. et 5), quæ ex eo certam habeat promissionem, quia *caritas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum Sanctum qui datus est nobis* (Ibid.): secundum illud quod Deus dixerat per Prophetam: *Effundam de spiritu meo super omnem carnem* (Joel. 1. 28), miratur bonitatem Christi, quod pro impiis, et infirmis, et peccatoribus mori voluerit, et mori opportuno tempore, de quo ipse dicit: *Tempore opportuno exaudivi te, et in die salutis auxilium sum tui* (Isai. 49. 8). Et rursum: *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis* (2. Cor. 6. 2). Quando omnes peccaverunt, simul inutiles facti sunt, non fuit qui faceret bonum, non fuit usque ad unum (Psalm. 13. 1). Incredibilis ergo bonitas, et clementia inaudita, mori pro impiis, vix enim pro justo aliquem, et bono suum sanguinem fundere (c), metu mortis cuncta terrente. Nam inveniri interdum potest, ut aliquis pro re justa, et bona audeat mori. Caritas autem Dei, quam habuit in nobis, hinc maxime comprobatur, quod cum adhuc peccatores essemus, *Christus pro nobis mortuus est, et sublata est de terra vita ejus*: Et pro iniquitatibus populi ductus est ad mortem: Et portavit peccata nostra, Et tradita est in mortem anima illius, Et, cum iniquis deputatus est (Isai. 53); ut nos impios, et infirmos, et peccatores, pios et robustos, et justos faceret. Nonnulli ita interpretantur. Si ille pro nobis impiis mortuus est, et peccatoribus, quanto magis nos absque dubitatione pro justo, et bono Christo debemus occumbere? Justum autem, et bonum non putemus esse diversum, nec aliquam proprie significare personam; sed absolute 870 justam rem, et bonam, pro qua difficulter, sed interdum aliquis inveniri potest, qui suum sanguinem fundat.

CAP. VIII. — Quid sibi velit quod ad Romanos scribit Apostolus: *Occasione accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam* (Rom. 7. 7). Ponamus totum testimonium, et singula Christi auxilio disserentes, quid nobis videatur, simpliciter indicemus, non præjudicantes tuo sensui, quid velis intelligere, sed nostram sententiam breviter explicantes. *Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit. Sed peccatum non cognovi, nisi per Legem. Nam*

(b) Ex Græco xai, etiam: quæ vox in Latinis codicibus desideratur.

(c) Addunt editi vetustiores *contingit*.

(a) Vitiose quidam editi *mutatus sit*.

concupiscentiam nesciebam, nisi *Lex* diceret, non concupisces. Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Sine *Lege* enim peccatum mortuum erat. Ego autem vivebam aliquando sine *Lege* : sed ubi venit mandatum, peccatum revixit. Ego autem mortuus sum, et inventum est mihi mandatum quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem. Peccatum enim, occasione accepta per mandatum, seduxit me, et per illud occidit. Itaque *Lex* quidem parca, et mandatum sanctum, et iustum, et bonum. Quod ergo bonum est, mihi mors (a) est? Absit. Sed ut peccatum appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem : ut fiat supra modum peccans peccatum per mandatum. Scimus enim, quia *Lex* spiritalis est : ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato. Quod enim operor, ignoro [n. non intelligo]. Non enim quod volo (b), hoc ago : sed quod odi, illud facio. Si autem quod nolo, hoc facio, consentio legi, quia bona est. Nunc autem jam non ego operor illud, sed quod habitat in me, peccatum. Scio enim quod non habitat in me, hoc est in carne mea, bonum. Velle enim adjacet mihi, perficere autem bonum (c), non invenio. Non enim quod volo, facio bonum : sed quod nolo, malum, hoc ago. Si autem quod nolo, hoc facio : jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Invenio igitur legem volenti mihi facere bonum : quia mihi malum adjacet. Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris mei, repugnantem legi mentis meæ, et captivum me ducentem in lege peccati, quæ est in membris meis. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore **871** mortis hujus? Gratia (d) Deo per Jesum Christum Dominum nostrum. Quomodo medicina non est causa mortis, si ostendat venena mortifera, licet his mali homines abutantur ad mortem, et vel se interficiant, vel insidiantur inimicis : sic *Lex* data est, ut peccatorum venena monstret ; et hominem male libertate sua abutentem, qui prius ferebatur improvidus, et per præcipitia labeatur, freno Legis retineat, et compositis doceat incedere gressibus, ita ut serviamus in novitate spiritus, et non in vetustate litteræ, id est, vivamus sub præcepto, qui prius in modum brutorum animalium dicebamus ; *Manducemus et bibamus, cras enim moriemur* (1. Cor. 15. 52). Quod si subintrante *Lege* (quæ docet quid facere, et prohibet quid non facere debeamus) vitio nostro et incontinentia feramur contra scita legalia, videtur *Lex* causa esse peccati : quæ dum prohibet concupiscentiam, quodammodo eam inflammare cognoscitur. Sæcularis apud Græcos sententia est : Quidquid licet, minus desideratur. Ergo e-

contrario quidquid non licet, fomentum accipit desiderii. Unde et Tullius de parricidarum suppliciis apud Athenienses Solonem scripsisse negat, ne non tam prohibere, quam commonere videretur. Igitur Lex apud contemptores et legum præcepta calcantes, videtur esse occasio delictorum : dum prohibendo quod non vult fieri, ligat eos vinculis mandatorum ; qui prius absque lege peccantes, non tenebantur criminibus. Hæc diximus, Legem, quæ per Moysen data est, intelligentes. Verrum quia in consequentibus scriptum est : Lex Dei, et lex carnis atque membrorum, quæ pugnat adversus legem mentis nostræ, et captivos nos ducit in Lege peccati, simulque quatuor leges contra se dimicantes in uno loco scriptas esse cognosco, non abs re arbitror, si requiram quot genera (e) legis in Scripturis sanctis esse memorentur. Dicitur Lex, quæ per Moysen data est, secundum illud quod scriptum est ad Galatas : *Quotquot enim ex operibus Legis sunt, sub maledicto sunt. Scriptum est enim : Maledictus omnis qui non permanet in omnibus quæ scripta sunt* **872** *in libro Legis, ut faciat ea (Gal. 3. 10). Et rursus in eadem epistola : Lex propter prævaricationes posita est, donec veniret semen cui repromissum est, disposita per Angelos in manu mediatoris (Galat. 3. 19). Et iterum : Itaque Lex pædagogus noster fuit in Christo, ut ex fide justificemur. Postquam autem venit fides, nunquam ultra sub pædago sumus. Omnes enim filii Dei estis per fidem, quæ est in Christo Jesu (Galat. 3. 24. et seqq.).* Historia quoque quæ præcepta non continet, sed quid factum sit refert, ab Apostolo Lex appellatur. *Dicite mihi, inquit, qui sub Lege vultis esse, Legem non legistis ? Scriptum est enim, quia Abraham duos filios habuit, unum de ancilla, et alterum de libera. Sed qui ex ancilla, secundum carnem natus est ; qui autem de libera, per repromissionem (Ibid. 4. 22. 23).* Sed et Psalmi Lex appellantur : *Ut compleretur sermo qui in Lege eorum conscriptus est : Quia odio habuerunt me gratis (Psal. 68. 5).* Isaia quoque Prophetiam, Legem Apostolus vocat (1. Cor. 14. 21) : *In Lege scriptum est : quoniam in aliis linguis, et in aliis labiis loquar populo huic : et nec sic me exaudient, dicit Dominus (Isai. 21).* Quod juxta Hebraicum et Aquilam in Isaia scriptum reperi. Appellatur etiam Lex, mystica Scripturarum intelligentia : *Scimus quia Lex spiritualis est (Rom. 7. 14).* Et extra hæc omnia, naturalem legem scriptam in cordibus nostris, idem Apostolus docet. *Cum enim Gentes, quæ Legem non habent, naturaliter ea, quæ Legis sunt, faciunt : Isti Legem non habentes ipsi sibi sunt Lex : qui indicant opus Legis*

(a) Græc. ἡμολ ὁμωτος : tametsi alii cum Latinis addunt γι-
γνῆς, factum est.

(b) Sic melioris notæ Latini Mss. Græcique textus exemplaria. Vulgata autem editio addit heic *bonum* et in sequenti opposito membro *malum*. *Non enim quod volo bonum hoc ago, sed quod odi malum, illud facio.*

(c) Duo codd. absque inveniendi verbo, tantum habent *nequaquam*. Quemadmodum in Græcis quoque Mss. haud sane paucis et tantum pro *οὐκ εὐρησθη*.

(d) Plerique : Latini Mss. et Patres, *Grat'ia Dei* ; sed quæ Hier. sequitur Græca exemplaria, *ἐχαριστῶ τῷ θεῷ*, sive χάρις δι τῷ θεῷ : *Gratia Deo*, quemadmodum apud ipsam Vulgatam olim extitisse Lucas Brugensis putat.

(e) Hec de multiplici Legis acceptione ex Origene sumpta sunt fere ad verbum, ex tomo IX. in epist. ad Romanos, οὗτι δὲ ὁ νόμος φέρει οὐκ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς, ἀλλ' ἐπὶ διαφόροις ταῖς ταῖς..... ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας λίγεται· Ὅσοι γὰρ ἐπὶ ἑρῶν νόμου εἰσι, εἰς. Εἰς. Ἰστέον plane vestigiis, quibus Hieronymus insisit. Tu. Συμμεταίται καὶ ἡ κατὰ Μωσὴν ἀναγοραμένη ἱστορία ἀπὸ τῆς τῆς νόμου, κυρίως εἰς ἀπο τῆς αὐτῆς ἱστορίας ἐπὶ λαοῖς, ἐκ τοῦ, λίγεται· καὶ, εἰς. Ὅσοι καὶ τοὺς φαίμενς ὀνομαζομένους νόμον, εἰς δέχον ἐκ τοῦ, ἵνα πληροῦν. Εἰς. εἰς καὶ τὸν Ἡσαΐου προφητίαν νόμον κατὰ τὴν ἀποστολὴν λίγεται φασκεῖν. Ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται..... ἔρουν γὰρ τοὺς λαοὺς ἀκούοντες τῆς λέξεως ταύτης, ἐν τῷ νόμῳ ἡραρηται λέγειν· λίγεται νόμος καὶ ὁ μωσαιοῦς καὶ καὶ εὐαγγελίου τοῦ νόμου λαοῖς, εἰς ἐν τῷ· Οὐδαμὲν γὰρ ὁ νόμος ἐκπληροῦνται ἐπὶ πᾶσι ἐκ ταῦτα λίγεται νόμος ὁ κατὰ τῶν κοινῶν ἡτοῖς ἀποκαταρξίος τῆς φωνῆς cetera quae confusisse operae pretium erit.

scriptum in cordibus suis, testimonium perhibente illi conscientia (*Ibid.* 2. 14 et 15). Ista lex quæ in corde scribitur, omnes continet nationes : et nullus hominum est, qui hanc legem nesciat. Unde omnis mundus sub peccato, et universi homines prævaricatores legis sunt : et ideo iustum iudicium Dei est scribentis in corde humani generis : *Quod tibi fieri nolueris, alteri ne feceris*. Quis enim ignoret homicidium, adulterium, furtum, et omnem concupiscentiam esse malum, ex eo quod sibi ea nolit fieri ? Si enim mala esse nesciret, nequaquam doleret sibi esse illata. Per hanc naturalem legem et Cain cognovit peccatum suum, dicens : *Majus est causa mea, quam ut dimittat*. Et Adam et Eva cognoverunt **873** peccatum suum, et propterea absconditi sunt sub ligno vitæ. Pharaon quoque antequam Lex daretur per Moysen, stimulatus lege naturæ, sua crimina confitetur, et dicit : *Dominus justus, ego autem et populus meus impii* (*Exod.* 9. 27). (a) Ilanc legem nescit pueritia, ignorat infantia, et peccans absque mandato, non tenetur lege peccati. Maledixit patri et matri, et parentes verberat : et quia necdum accepit legem sapientiæ, mortuum est in eo peccatum. Cum autem mandatum venerit, hoc est, tempus intelligentiæ appetentis bona, et vitantis mala : tunc incipit peccatum reviviscere, et ille mori, reusque esse peccati. Atque ita fit, ut tempus intelligentiæ, quo Dei mandata cognoscimus, ut perveniamus ad vitam, operetur in nobis mortem : si agamus negligentius, et occasio sapientiæ seducat nos atque supplantet, et ducat ad mortem. Non quod intelligentia peccatum sit (Lex enim intelligentiæ sancta et justa et bona est) sed per intelligentiam peccatorum atque virtutum mihi peccatum nascitur, quod priusquam intelligerem, peccatum esse non noveram. Atque ita factum est, ut quod mihi pro bono datum est, meo vitio mutetur in malum ; et ut hyperbolice dicam, novoque verbo utar ad explicandum sensum meum : peccatum, quod priusquam haberem intelligentiam, absque peccato erat, per prævaricationem mandati incipiat mihi esse peccantius peccatum. Prius quæramus quæ sit ista concupiscentia, de qua Lex dicit : *Non concupisces*. Alii putant illud esse mandatum, quod in Decalogo scriptum est : *Non concupisces rem proximi tui* (*Deut.* 5. 21). Nos autem per concupiscentiam omnes perturbationes animæ significatas putamus, quibus mœremus et gaudemus, timeamus et concupiscimus. Et hoc Apostolus vas electionis, cujus corpus templum erat Spiritus Sancti, et qui dicebat : *An experimentum queritis ejus qui in me loquitur Christus* (*1. Cor.* 13. 3) ? Et in alio loco : *Christus nos redemit* (*Galat.* 3. 13) : Et iterum : *Viro autem jam non ego, vivit vero in me Christus* (*Ibid.* 2. 20), non de **874** se loquitur, sed de eo, qui vult

(a) Isthæc quoque ex Origene explicatio sumitur, cujus, Rufino interprete, hujusmodi sententia est : notari Pauli verbis hominem in infantia, qui tandiu legem ignorat, quamdiu ætatis processu noverit inter bonum, et malum discernere, et a conscientia audierit, *Non concupisces*. At plerique alii Patres interpretantur in universum naturam humanam in Pauli persona representari, primum quidem liberam, deinde Lege constrictam. Vide Chrysost., et præcipue Aug. lib. 1. contra duas Epistolas Pelagianorum.

post peccata agere poenitentiam : et sub persona sua, fragilitatem describit conditionis humanæ : quæ duorum hominum, interioris et exterioris pugnantium inter se bella perpetitur. Interior homo consentit et scriptæ et naturali legi, quod bona sit, et sancta, et justa, et spiritualis. Exterior, *Ego, inquit, carnalis sum, venundatus sub peccato. Quod enim operor nescio, et non quod volo hoc ago, sed quod odi* (*Rom.* 7. 14). Si autem exterior facit quod non vult, et operatur quod odit, ostendit bonum esse mandatum, et non se operari quod est malum ; sed habitans in sua carne peccatum : hoc est vitia corporis, et desideria voluptatis, quæ propter posteros et sobolem insita est humanis corporibus : et si fines fuerit egressa, vertitur in peccatum. Se unusquisque consideret, et accusator sui, tractet incentiva vitiorum : quomodo et in sermone, et in cogitatione, et in calore corporis sæpe loquatur, et cogitet, et patiatur, quod non vult : nolo dicere, faciat, ne sanctos viros videar accusare, de quibus scriptum est : *Erat ille homo verus et immaculatus, justus Dei cultor, recedens ab omni opere malo* (*Job* 1. 1). Et de Zacharia, et Elizabeth : *Erant justi ambo in conspectu Dei, ambulantes in omnibus mandatis et justificationibus Domini absque querela* (*Luc.* 1. 6). Et præceptum est Apostolis : *Estote perfecti, sicut Pater vester cælestis perfectus est* (*Matth.* 5. 46). Nunquam autem hoc Apostolis imperaret, nisi sciret hominem posse esse perfectum. (b) Nisi forte hoc dicamus, quod recedens ab omni malo, emendationem significet, et de erroribus pueritiæ, et de vitiis lascivientis ætatis, transitum ad correctionem atque virtutes ; justitiam quoque quæ in Zacharia, et Elizabeth prædicatur, foris esse ; concupiscentiam vero quæ nunc habitare in membris nostris dicitur, versari intrinsecus. Sed et Apostolis non pueris præcipitur, verum jam ætatis robustæ, ut assumant perfectionem, quam et nos confitemur in ætate esse perfecti. Nec hæc dicentes, adulamur vitiis ; sed auctoritatem sequimur Scripturarum, **875** quod nullus homo sit absque peccato, sed conclusit Deus omnes sub peccato ; ut omnium miseretur (*Gal.* 3. 22) : absque eo solo, qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus (*Isai.* 53). Unde et per Salomonem dicitur : quod serpentis vestigia non inveniantur in petra (*Prov.* 30). Et ipse de se Dominus : *Ecce, inquit, venit princeps mundi hujus ; et nihil in me invenit* (*Joan.* 14. 30), id est, sui operis, sui que vestigii. Ob hanc causam jubetur nobis, ne exprobremus homini revertenti a peccatis suis, et ne abominemur Ægyptium : quia, et ipsi quondam in Ægypto fuimus ; et de luto ac lateribus Pharaoni civitates extruximus (*Deut.* 23) ; et quia captivi ducti sumus in Babylo-

(b) Vides superiora dubitando proponi, non pro certis constitui ; nam statim, quasi retractans, illa de hominum perfectione sententia quomodo accipienda sit, explicat. Ubi vero hujusmodi loca, et exempla Pelagiani in hæresim suam trahere conati sunt, tribus integris libris, tuetur et calumniis liberat. Epistola ad Ctesiphontem num. XIII. « Quod autem in Scripturis sanctis multi justii appellantur, ut Zacharias, et Elizabeth..., et multi quorum nominibus sacra Scriptura contexta est..., hoc breviter perstrinxisse sufficiat, quod justii appellantur : non quod omni vitio careant, sed quod majori parte virtutum commendentur. »

nem lege peccati, quod in membris nostris morabatur. Cumque videretur extrema desperatio, imo aperta confessio, omnem hominem diaboli laqueis irreti, conversus in se Apostolus, imo homo, sub cuius persona Apostolus loquitur, agit gratias Salvatori, quod redemptus sit sanguine ejus, et sordes in baptismo deposuerit, et novum Christi assumpsit vestimentum, et mortuo veteri homine, natus sit homo novus, qui dicat: *Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus* (Rom. 7. 24)? *Gratias ago Deo per Jesum Christum Dominum nostrum, qui me de corpore mortis liberavit.* Quod si cui non videtur sub persona sua hoc Apostolus de aliis dicere, exponat, quomodo Daniel, quem justum fuisse novimus (a), quasi de se dicat, cum pro aliis deprecatur: *Peccavimus, inique fecimus, injuste gessimus, impie egimus, et recessimus, ac declinavimus a mandatis, et judiciis tuis, et non audivimus servos tuos Prophetas, qui locuti sunt in nomine tuo ad reges nostros, et principes, et patres, et ad omnem populum terræ. Tibi Domine justitia, nobis autem confusio* (Dan. 3. 29. et seqq.). Illud quoque quod in tricesimo primo Psalmo dicitur: *Peccatum meum cognitum tibi feci, et iniquitatem meam non abscondi. Dixi: Confitebor adversum me injustitiam meam Domino, et tu remisisti impietatem peccati mei. Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno* (Psal. 31. 5. et seqq.), non David, et justo viro, et (ut simpliciter loquar) Prophetæ, cujus verba narrantur, sed peccatori congruit. Cumque justus sub persona pœnitentis talia profudisset, a Deo meretur audire: *Intelligere te faciam, et docebo te in vin hac qua ambulabis: confirmabo super te oculos meos* (Ibid. 8). In tricesimo quoque septimo Psalmo, cujus titulus est, *In commemorationem*, ut doceat nos semper peccatorum nostrorum memores esse debere, et agere pœnitentiam, tale quid legimus: *Non est pax ossibus meis a facie peccatorum meorum. Quoniam iniquitates meæ elevatae sunt super caput meum, quasi onus grave gravatae sunt super me. Corruptæ sunt, et patruerunt cicatrices meæ, a facie insipientiæ meæ. Afflictus sum, et carvatus sum usque ad finem* (Psal. 37. 4. et seqq.). Totus hic Apostoli locus, et in superioribus, et in consequentibus, imo omnis Epistola ejus ad Romanos, nihil obscuritatis involuta est, et si voluero cuncta disse-rere, nequaquam mihi unus liber, sed magna, et multa erunt scribenda volumina.

CAP. IX.—Quare Apostolus Paulus in eadem ad Romanos scribit Epistola: *Optabam ego ipse anathema esse a Christo, pro fratribus meis ac propinquis juxta carnem, qui sunt Israelitæ, quorum adoptio et gloria, et testamenta, et legislatio, et cultus, et rrpromissiones: quorum patres, et ex quibus est Christus juxta carnem: qui est super omnia Deus benedictus in sæcula, amen*

(a) In Commentariis in hunc locum, « Et certe, inquit, tres priores non peccaverant, nec ejus ætatis erant, quando ducti sunt in Babylonem, ut propter sua vitia punirentur. Ergo quomodo hi ex persona populi loquuntur, sic illud Apostoli legendum est, » Non enim quod volo hoc ago, sed quod nolo illud operor.

(Rom. 9. 3. et seqq.). Revera valida questio, quomodo Apostolus qui supra dixerat: *Quis nos separabit a caritate Christi, tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius* (Ibid. 8. 35)? Et rursum: *Confido autem, quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque Principatus, neque præsentia, neque futura, neque fortitudo, neque excelsa, neque profundum, neque alia creatura, poterit nos separare a caritate Dei, quam habemus in Christo Jesu Domino nostro* (Ibid. 38. 39), nunc sub jurejurando confirmet, et dicat: *Veritatem dico in Christo Jesu, non mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea in Spiritu Sancto, quoniam tristitia est mihi magna, et continuus dolor cordi meo: Optabam enim anathema esse a Christo pro fratribus meis, et propinquis juxta carnem; et reliqua.* Si enim in Deum tantæ est caritatis, ut nec metu mortis, nec spe vitæ, nec persecutione, nec fame, nec nuditate, nec periculo, nec gladio, possit separari a caritate ejus; et si Angeli quoque, et Potestates, et vel præsentia, vel futura, et omnes cœlorum Fortitudines, et excelsa pariter ac profunda, et universa simul creatura ei ingruat, quod nequaquam potest fieri: tamen non separetur a caritate Dei, quam habet in Christum Jesum: quæ est ista tanta mutatio, imo inaudita prudentia, ut pro caritate Christi, nolit habere Christum? Et ne ei forsitan non credamus, jurat, et confirmat in Christo, et conscientia suæ testem invocat Spiritum Sanctum, se habere tristitiam, non levem ac fortuitam; sed magnam et incredibilem, et habere dolorem in corde, non qui ad horam pungat et transeat, sed qui jugiter in corde permaneat. Quo tendit ista tristitia? Ad quid proficit incessabilis dolor? Optat anathema esse a Christo, et perire, ut alii salvi fiant. Sed si consideremus Moysis vocem rogantis Deum pro populo Judæorum, atque dicentis: *Si dimittis eis peccatum suum, dimitte; si autem non vis, dele me de libro tuo quem scripsisti* (Exod. 32. 31. 32), perspicimus eundem, et Moysis, et Pauli erga creditum sibi gregem affectum. Pastor enim bonus ponit animam suam pro ovibus suis. Mercenarius autem, cum viderit lupum venientem, fugit, quia non sunt ejus oves (Joan. 10. 11. 12). Et hoc ipsam est dicere: *Optabam anathema esse a Christo; et dele me de libro tuo quem scripsisti.* Qui enim delentur de libro viventium, et cum justis non scribuntur, anathema sunt a Domino. Simulque cerne Apostolum quantæ caritatis in Christum sit, ut pro illo cupiat mori, et solus perire, dummodo omne in illum credat hominum genus. Perire autem, non (b) in perpetuum, sed impræsentiarum. Qui enim perdidit animam suam pro Christo, salvam eam facit (Matth. 10. 39). Unde, et de quadragesimo tertio Psalmo assumit exemplum: *Quoniam propter te mor-*

(b) Chrysostomus tamen, quæ ejus haud satis congrua sententia videatur, hæc ait, inquit, εἰς γένειον ἀναβιβάν, καὶ αἰώνῃ παραδοθήναι κολάσει, ὑπὲρ τοῦ τοῦ Ἰουδαίου σωθῆναι. « Optavit in gehennam descendere, æternisque tradi cruciatibus, dummodo Judæi salutem consequerentur. » Hieronymus, quem alii passim secuti sunt, ex Origene accepit.

ificamur tota die, reputati sumus ut oves occisionis (Ps. 43. 22). Vult **878** ergo Apostolus perire in carne, ut alii salventur in spiritu; suum sanguinem fundere, ut multorum animæ conserventur. Quod autem anathema interdum occisionem sonet, multis veteris Instrumenti testimoniis probari potest. Et ne leviem putemus esse tristitiam, et modicam causam doloris, jungit, et dicit: *Pro fratribus meis, et propinquis juxta carnem*. Quando propinquos appellat, et fratres juxta carnem, in spiritu a se ostendit alienos. Quorum est, inquit, adoptio, quæ significantius Græce dicitur υιοθεσία, de quibus quondam Dominus loquebatur: *Filius primogenitus meus Israel*: Et, *filios genui, et exaltavi* (Isai. 1. 2), nunc dicit: *Filii alieni mentiti sunt mihi* (Psal. 17. 46). Et, quorum gloria, ut de cunctis gentibus eligerentur in peculiarem populum Dei: Et, *quorum testamenta* (a), unum in littera, alterum in spiritu: ut qui prius in carne servierant caeremoniis Legis abolitæ; postea servirent in spiritu mandatis Evangelii sempiterni. Et legislatio, ad utrumque respondet, et novi, et veteris Instrumenti. Et cultus, id est, vera religio. Et reprimissionis; ut quidquid reprimissionis est patribus, completeretur in filiis. Et (quod omnibus majus est) *ex quibus Christus de Maria genitus virgine*. Et ut sciremus quis iste sit Christus, causas doloris sui uno sermone comprehendit, *qui est super omnia Deus benedictus in sæcula, amen*. Et i te tantus ac talis, ab eis non recipitur, de quorum stirpe generatus est. Et nihilominus laudat iudicii veritatem, ne sententia Dei in propinquos et fratres suos displicere videatur, et vel austera esse, vel nimia. In quibus igitur tanta fuerunt bona, dolet cur nunc tanta mala sint.

CAP. X. Quid velit intelligi, quod idem Apostolus scribit ad Colossenses: *Nemo vos superet, volens in humilitate mentis et religione Angelorum, quæ non vidit, ambulans frustra inflatus sensu carnis suæ, et non tenens caput, ex quo totum corpus per nexus et conjunctiones subministratum et conjunctum crescit in augmentum Dei* (Coloss. 2. 18. 19), et reliqua. Illud quod crebro diximus: *Et si imperitus sermone, non tamen scientia* (2. Cor. 11. 6), nequaquam Paulum de humilitate, **879** sed (b) de conscientia veritate dixisse etiam nunc approbamus. Profundos enim et reconditos sensus lingua non explicat. Et cum ipse sentiat quid loquatur, in alienas aures puro non potest transferre sermone. Quem cum in vernacula lingua habeat disertissimum (quippe Hebræus ex Hebræis, et eruditus ad pedes Gamalielis, viri in Lege doctissimi) seipsum interpretari cupiens, involvitur. Si autem in Græca lingua hoc ei accidit, quam nutritus in Tarso Ciliciæ a parva ætate imbiberat, quid de Latinis dicendum est, qui verbum de verbo exprimere

(a) Plurium numero præter græca exemplaria, Augustinus quoque et Ambrosius legunt; quod vero vetus ac novum instrumentum Hier. interpretatur, tamen multis ex antiquis habeat fidei iussores, sunt quibus videatur non esse ad Apostoli mentem, quod veteris populi, seu Synagogæ prærogativas ille enumeret, non Ecclesiæ.

(b) Vid. Epist. superior. ad Hedibiam. Quæst. XI. note b.

S. HIERONYMI I.

conantes, obscuriores faciunt ejus sententias: et veluti herbis crescentibus, frugum strangulant ubertatem? Conabimur itaque παραρραστειῶς sensus evolvere, et tricas implicati eloquii, suo ordini reddere atque juncturæ; ut simplici stamine verborum fila decurrant: puroque subtegmine, Apostolici sermonis textura succrescat. *Nemo vos superet*, id est, nemo adversum vos bravium accipiat: hoc enim Græce dicitur, καταβραβεύτω quando quis in certamine positus, iniquitate agonizet, vel insidiis magistrorum, βραβεῖον et palmam sibi debitam perdit. Multaque sunt verba, quibus juxta morem urbis et provinciae suae familiarius Apostolus utitur. E quibus (exempli gratia) pauca ponenda sunt. *Mihi autem parum est judicari ab humano die* (1. Cor. 4.), hoc est, ἀπὸ ἀνθρωπίνης ἡμέρας: Et, *humanum dico* (Rom. 6), hoc est, ἀνθρώπινον λέγω: Et, *ὃ κατενάρχησα ἡμᾶς*, hoc est, *non gravavi v. s.* (2 Cor. 12): et quod nunc dicitur, *μηδεὶς ὑμᾶς καταβραβεύτω* id est, *nullus bravium accipiat adversum vos*. Quibus et aliis multis verbis usque hodie utuntur Cilices. Nec hoc miremur in Apostolo, si utatur ejus linguae consuetudine, in qua natus est et nutritus, cum Virgilius, alter Homerus apud nos, patriæ suæ sequens consuetudinem, *sceleratum frigus* appellet (Georg. 2). Nemo ergo vos superet ac devincat. **880** volens humilitatem litteræ sequi, et (c) Angelorum religionem atque culturam; ut non servatis spirituali intelligentiæ, sed exemplaribus futurorum, quæ nec ipse vidit, qui vos superare desiderat, sive videt (d) (utrumque enim habetur in Græco) præsertim cum tumens ambulet, et incedat inflatus, mentisque superbiam, gestu corporis præferat, hoc enim significat ἐμβατεύων. Frustra autem inflatur et tumet sensu carnis suæ, carnaliter cuncta intelligens,

(c) Confer Commentar. in Mathæum cap. V. de quo Judaica in Angelos religione, Porphyrium lib. 4. de Abstinencia, Origenem contra Celsum lib. 5. Tertullianum de Præscriptionibus cap. 43. ubi de Simone ac Cerintho. Planissime vero Clemens Alexandrinus lib. 6. Strom. de Judaïs tradit, λαμβάνει μόνον διόργανον τὸν θεὸν γινώσκων, οὐκ ἐκίσταται λατρεύοντες ἀγγέλους, καὶ ἀρχαγγέλους. Illi unum Deum se putantes cognoscere, non intelligunt, se angelos atque archangelos adorare, etc.

(d) Explicat Reatinus editor, ex eo quod utramque tempus Græca vox καταβραβεύω exprimat, cum sit παραρραστειῶς. Vide num ejus vim verbi, et forte Hieronymi mentem propius assecuti nos simus; neque enim καταβραβεύω aliud quam præteritum tempus significare, minime vero ad præsens usurpari unquam novimus. Duplicem putamus innui Paulini loci lectionem, quæ iisdem tamen e verbis oritur, alteram scilicet, quam hodierna exemplaria præferunt καταβραβεύων, alteram καταβραβεύων, sub alia tantummodo syllabarum distinctione: et priorem vidit, nemine diffidente, aliam vero videt ex imperfecto, quod et instantis vim habeat, significare; ut enim quod est *frustra*, ex κατὰ, cum καταβραβεύων ex Græcæ linguae ingenio conjunctum, perinde est ac tumenter ambulans ex vana gloria. Hinc verissime utrumque tempus in Græco haberi, affirmari poterit. Nec dissimulamus, quod Augustinus Epist. 149. ad Paulinum nunc. 28. tradit, in quibusdam codicibus omitti negandi particulam, ac legi quæ vidit. Quin etiam ejusmodi Latinos, et Græcos Mss. aliquot inveniri scimus, nec diffitemur idem abs Hieronymo innui potuisse apud quem adeo pro videt, legendum sit vidit. Sed cum Græcum ille unum appellet, nec tantam in eo variationem, quanta inter negandum, atque affirmandum est, videatur notare: denique manus temere ejus verbis non sit inferenda, satius illud καταβραβεύων seu potius καταβραβεύων, augmento quod facile librarii induxerint, dempto, καταβραβεύων innui conjicimus. Profecto minime omnium audiendus Erasmus, qui S. Doctoris mentem non assecutus, de suo legerat, sive vidit.

(Trente-trois.)

et traditionum Judaicarum deliramenta perquirens, et non tenens caput omnium Scripturarum, illud de quo scriptum est : *Caput viri Christus est* (1 Cor. 2, 3; Ephes. 4, et 4 et 5; Coloss. 1). Caput autem ac principium totius corporis, eorumque qui credunt, et omnis intelligentiæ spiritualis. Ex quo capite corpus Ecclesiæ per suas compages atque juncturas, vitalem doctrinæ cœlestis accipit succum, ut omnia paulatim membra vegetentur, et per occultos venarum meatus, fundatur defecatus sanguis ciborum, et ministretur atque succrescat, imo teneatur temperantia corporis, ut de fonte capitis, rigati artus crescant in perfectionem Dei, et impleatur Salvatoris oratio : *Pater volo, ut sicut ego, et tu unum sumus; sic et isti in nobis unum sint* (Joan. 17. 21) : ut postquam nos Christus tradiderit Patri, sit Deus omnia in omnibus (1 Cor. 15. 28). Tale quid, et in verbis, et in sensibus, et in genere locutionis obscurissime scribit ad Ephesios, *Veritatem autem loquentes in caritate, crescamus in illo per omnia, qui est caput Christus, ex quo totum corpus compactum et connexum per omnem juncturam subministrantis, secundum operationem in mensuram* [al. mensura] *uniuscujusque membri, augmentum corporis facit in ædificationem sui in caritate* (Ephes. 4. 25. 16). Super quo et in Commentariis ejusdem Epistolæ plenius diximus. Loquitur autem universa contra eos, qui credentes ex Judæis in Dominum Salvatorem, Judaicas cæremonias observare cupiebant. Super qua re et in Actis Apostolorum **881** non (Cap. 15) parva questio concitata est. Unde et supra Paulus ait, de his qui magistros Legis esse se jactant : *Nemo vos judicet in cibo et potu* (Coloss. 2. 16), quasi alia munda sint, alia immunda : *aut in parte diei festi, ut alios dies festos putent, alios non festos* (a). Nobis enim qui Christum credimus resurgentem, jugis, et æterna festivitas est. *Aut in parte neomeniæ, hoc est, Calendarum, et mensis novi, quando decrescens luna finitur, et noctis umbris tegitur. Christianorum enim lumen æternum est, et semper Solis justitiæ radiis illustratur. Aut in parte sabbatorum, ut non faciant servile opus, et onera non portent, quia nos sumus Christi libertate donati, et onera peccatorum portare desivimus. Hæc, inquit, omnia umbra sunt futurorum; et imagines venturæ felicitatis, ut in quibus Judæi hæsitant juxta litteram, et tenentur in terra; nos juxta spiritum transeamus ad Christum, qui ad distinctionem umbrarum, nunc corpus appellatur. Quomodo enim in corpore veritas, et in corporis umbra mendacium, sic in spirituali intelligentia mundus omnis (b) cibus, et potus, et tota festivitas, et perpetuæ Calendæ, et æterna requies exspectanda est. Querimus quid dicere voluerit, in humilitate et religione Angelorum, aut quem sensum habeat. Ex quo Dominus locutus est ad disci-*

pulos : *Surgite, eamus hinc* (Joan. 14. 31) : *Et, Relinquetur vobis domus vestra deserta* (Matth. 23. 38) : *Et, Locus in quo Dominus crucifixus est, spiritualiter Ægyptus vocatur et Sodoma* (Apoc. 11. 8), omnis Judaicarum observationum cultura destructa est, et quascumque offerunt victimas, non Deo offerunt, sed Angelis refugis et spiritibus immundis. Nec mirum, si hoc post passionem Domini faciant, cum per Amos quoque Prophetam dicatur ad eos : *Numquid hostias et victimas obtulistis mihi quadraginta annis in deserto domus Israel; et assumpsistis tabernaculum Moloch, et sidus dei vestri Rempham, figuras quas fecistis, ut adoretis eas* (Amos. 5. 25. 26)? Quod plenius in concione Judaica Stephanus Martyr exponens, et revolvens historiam veterem, sic locutus est : *Et titulum fecerunt in 882 diebus illis, et obtulerunt hostias idolo, et lætabantur in operibus manuum suarum. Conversus autem Deus, tradidit eos, ut colerent militiam cali: sicut scriptum est in libro Prophetarum* (Act. 7. 41. 42). Militia (1) autem cœli, non tantum sol appellatur, et luna, et astra rutilantia; sed et omnis Angelica multitudo, eorumque exercitus, qui Hebraice appellantur *SABAOTH*, id est, virtutum, sive exercituum. Unde et in Evangelio juxta Lucam legimus : *Et subito facta est cum Angelo multitudo militiæ cœlestis, laudantium Deum et dicentium: Gloria in altissimis Deo et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (Luc. 2. 13. 24). Facit enim Deus Angelos suos spiritus, et ministros suos ignem urentem (Psal. 103). Et ut sciamus semper eos, qui colebant idola, licet in Templo hostias viderentur offerre, non Deo eas obtulisse, sed Angelis, per Ezechiel plenius discimus : *Dedi eis justificationem non bonas, et præcepta non bona* (Ezech. 20. 25). Non enim sanguinem hircorum, aut taurorum querit Deus; sed sacrificium Deo est spiritus contribulatus, cor contritum, et humiliatum Deus non despicit (Psal. 50). Et propterea qui vitulum fecerant in Horeb, et coluerant sidus dei Rempham, de quo in Propheta Amos plenius disseruimus, adoraverunt figuras, quas ipsi fecerunt: et tradidit eos Deus, ut servirent militiæ cœli, quæ nunc ab Apostolo dicitur religio Angelorum. Pro humilitate in Græco ταπεινότης legitur, id est, humilitas mentis, sive sensus. Vere enim humilis sensus, et miseranda superstitio, Deum credere hircorum atque taurorum sanguine delectari, et nidore thymiarnatis, quem sæpe homines declinamus. Quod autem sequitur : *Si mortui estis cum Christo, ab elementis mundi, quid adhuc tanquam viventes in mundo decernitis? ne teligeritis, neque gustaveritis, neque contrectaveritis: quæ sunt omnia in interitum ipso usu, secundum præcepta, et doctrinas hominum, quæ sunt rationem quidem habentia sapientiæ, in superstitione, et humilitate, et (c) ad non parcendum corpori; non in honore aliquo ad saturitatem carnis* (Coloss. 2. 20 et seqq.), hunc nobis habere seu-

(a) Id Origenes tomo contra Celsum 8. pluribus probat. *ὅτι ὁ πῦρ πῆλκος . . . αἱ δὲ τοῦ αὐτοῦ ἐν ταῖς ἡμέραις, καὶ αἱ δὲ ὄχι κρηναὶ ἡμέρας.* et paulo infra *ἐν ἐλευσέρη καὶ ἀδελείῳ τοῦ τοῦ ὁ αἱ βίος,* et cætera hujusmodi.

(b) Tertullian. lib. 3. contra Marcion. cap. 19. *Aliquos tacet, qui ex visionibus angelicis dicebant, cibis abstinentiam.*

(c) Aliter, et non ad parcendum, juxta Vulgatum.

(1) Cœlestes orbes anima atque intelligentia prædicti Helmræi doctores opinati sunt, ut ex Rabbi Moyse, David Kimchius in Psal. 19. exponit. Noti insuper Judæi cœlestes, de quibus in Cod. Theodosiano. Recole superiorem proxime Notam.

sum videtur. Curramus per singula, **883** et obscuritatem sensuum atque verborum, Christo reserante, pandamus. Si baptizati estis in Christo, et cum Christo in baptismo consepulti, mortui autem ab elementis hujus mundi, pro eo quod est *elementis*; cur mecum non dicitis, *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi: per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo* (Galat. 6. 4)? nec audistis Dominum dicentem ad Patrem: *De mundo non sunt: sicut, et ego non sum de mundo*; et mundus odit eos, quoniam non sunt de mundo; sicut et ego non sum de mundo (Joan. 17. 16, et 15. 19). Sed e contrario quasi viventes in mundo decernitis, ne tetigeritis corpus hominis mortui, nec vestimentum, nec scabellum in quo sederit mulier menstruata: neque gustaveritis carnem suillam, et leporem, et sepiarum, et loliginum, murenæ, et anguillæ, et universorum piscium, qui squamas, et pennulas non habent: quæ omnia in corruptionem, et interitum sunt ipso usu, et stercore digeruntur? *Esca enim ventri, et venter escis*, Et, *Omne quod intrat per os, non inquinat hominem; sed ea quæ de nobis exeunt* (Matth. 15. 11; et Marc. 7. 15). Secundum præcepta, inquit, et doctrinas hominum; secundum illud quod Isaias loquitur: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me* (Isa. 29. 13). Frustra autem colunt me, docentes doctrinas hominum, et præcepta (Matth. 15. 8. 9). Unde, et Dominus corripit Phariseos, dicens: *Irritum fecistis mandatum Dei, ut traditiones vestras statueretis. Deus enim dixit: Honora patrem, et matrem, et qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. Vos autem dicitis, quicunque dixerit patri vel matri, munus quoddamque ex te, tibi proderit: et non honorificabit [al. honorificavit] patrem suum aut matrem, et reliqua. Quibus infert, Et irritum fecistis mandatum Dei, propter traditiones vestras* (Ibid. v. 4. 5 et 6). Quantæ traditiones Phariseorum **884** sint, quas hodie vocant (a) *δευτεράριαι*, et quam aniles fabulæ, evolvere nequeo. Neque enim libri patitur magnitudo, et pleraque tam turpia sunt, ut erubescam dicere. Dicam tamen unum in ignominiam gentis inimicæ. Præpositos habent synagogis sapientissimos quosque, sædo operi delegatos, ut sanguinem virginis, sive inenstruatæ, mundum, vel immundum, si oculis discernere non potuerint, gustu probent [al. *prælibent*]. Præterea quia jussu est, ut diebus sabbatorum sedeant unusquisque in domo sua, et non egrediatur (Exod. 16. 29), neque ambulet de loco in quo habitat; si quando eos juxta litteram ceperimus arctare, ut non jaceant, non ambulent, non stent, sed tantum sedeant, si velint præcepta servare, solent respondere, et dicere (b): Barachibas, et Si-

(a) Vitiose legerant vetustiores editi *δευτεράριαι*. Hebraico autem vocabulo מִשְׁנָה, Misnajoth, qui titulus est libri, quo inanes suas traditiones jam tum collegerant Pharisei, Græcum respondet *δευτεράριαι*, quemadmodum etiam in Justiniani Novella 146. nuncupatur.

(b) Victorius post Erasm. *Rab abiba et Simeon et Hille*, quo priori nomine maxime peccatum ab eis Martianeus contendit. Minime autem animadvertit promiscue ab antiquis vocari et *bar achiban*, et *Rabakiban*, quin hunc ipsum Hieronymi locum ubi recitat Agobardus contra Fe-

meon, et Hellel magistri nostri tradiderunt nobis, ut bis mille (c) pedes ambulemus in sabbato, et cætera istiusmodi, doctrinas hominum præferentes doctrinæ Dei. Non quod dicamus sedendum semper esse in sabbato, et de loco, in quo quis fuerit occupatus (d) penitus non recedendum; sed quod id quod impossibile Legis est, in quo infirmatur per carnem, spirituali observatione complendum sit.

Sequitur: *Quæ sunt rationem quidem habentia sapientiæ. Hoc loco, quidem, conjunctio superflua est: quod in plerisque locis propter imperitiam artis Grammaticæ apostolus fecisse reperimus. Neque enim sequitur sed, vel alia conjunctio, quæ solet ei præpositioni, ubi quidem positum fuerit, respondere. Videntur igitur observationes Judaicæ apud imperitos, et vilem plebeculam, imaginem habere rationis, humanæque sapientiæ. Unde, et doctores eorum σοφοί, hoc est, sapientes vocantur. Et si quando certis diebus traditiones suas **885** exponunt, discipulis suis solent dicere, ol σοφοί (e) δευτεράριαι id est, sapientes docent traditiones. Pro supersitione in Græco ἐπιδοθησαί posuit est, hoc est, falsa religio: et pro humilitate ταπεινοφροσύνη, quæ magis virtutem solet sonare, quam vitium. Sed hic ταπεινοφροσύναι, sic est intelligendum, quod humilia sentiant atque terrena. Ἀφείδα autem σώματος, cujus nomen Latinus sermo non explicat, apud nos dicitur, ad non parcendum corpori. Non parcant Judæi corporibus suis in assumptione ciborum, contemnentes interdum quæ habent, et quærentes quæ non habent. Ex qua necessitate debilitates interdum, et morbos contrahunt. Nec honorant semetipsos, cum omnia munda sint mundis (Tit. 1. 15), nihilque possit esse pollutum, quod cum gratiarum actione percipitur, et idcirco a Domino sit creatum, ut saturitate, et adimplerione carnis, humanos artus vegetet atque sustentet. Elementa autem mundi, a*

licem cap. X. *Rab Achibam* legit, tametsi *Rarachiam*, Massonus ediderit. S. quoque Epiphanius βαρεμβάν, et βαββαμβάν, imo et simpliciter *ακίβας* vocat. Vid. Hæres. XV. et XII. XXXIII. ubi quedam de eo dicuntur, quæ cum his contulisse non penitebit. Nec aliter factum abs Hieronymo, qui etiam absolute *akiban* vocat in Isaiam lib. 3. cap. 8. *Samai*, inquit, et *Millel*, *ex quibus orti sunt Scribæ et Pharisei, quorum suscepti scholam akibas, quem magistrum Aquilæ proselyti autumant*. Ad quem locum plura de aliis duobus magistris Simeone et Hellel contulimus. Interim magis ipse Martianeus peccat, qui *Helles*, substituit pro quod nos emendavimus ex Mss. et veterum testimoniiis alibi suo loco recitandis.

(c) Intellige bis mille passus, ex sententia quippe Hebræorum, quam etiam Origenes laudat lib. 4. *πρὸς Ἀρξάν*, bis mille cubitos, *δυσχιδίων πηγας*, sive ut Rufinus verlit, *duo milia ulnarum* continet iter sabbati: unde etiam in libro Juris, qui inscribitur *Sebole Lecheth* Tract. 22. c. de Sabbato, *iter duorum milium passuum mediocrium terminus constituitur*. Passus itaque minor, et cubitus pro eodem sumitur a plerisque: Hieronymus vero cubitos ipsos pedes interpretatur. Nunc etiam illud placet adnectere, moduli hujus definitionem ex Josue 3. 4. peti, ubi inter Arcam, et populum bis mille cubitorum intervallum esse præcipitur, unde traditionem de Sabbati itinere, sic alii explicant ex Rabinis, ut scilicet eo tantum die ad Arcam accedere licuisset.

(d) Deerat vox *penitus*, quam ex Mss. et vetustiori editione suffecimus.

(e) Celebre exodum, quod Hebraice dicunt *הַמִּסֵּחַ הַזֶּה*, *tradunt sapientes*: unde Græce *δευτεράριαι*, vel *δευτεράριαι*, nescime enim Erasm. *δευτεράριαι*.

quibus, (a) in quibus mortui sumus, Lex Moysis, et omne vetus Instrumentum intelligendum est : quibus quasi elementis, et religionis exordiis Deum discimus. Quomodo enim elementa appellantur litteræ, per quas syllabas ac verba conjungimus, et ad texendam orationem longa meditatione procedimus : ars quoque Musica habet elementa sua, et Geometria ab elementis incipit linearum, et Dialectica atque Medicina habent *στοιχεῖα* suas : sic elementis veteris Testamenti, ut ad Evangelicam plenitudinem veniat, sancti viri eruditur infantia. Unde centesimus decimus octavus Psalmus, et omnes alii qui litteris prænotantur, per Ethicam nos ducunt ad (b) Theoricam, et ab elementis occidentis litteræ, quæ destruitur, transire faciunt ad spiritum vivificantem. Qui ergo mundo, et elementis ejus mortui sumus, non debemus ea observare, quæ mundi sunt, quia in altero intuitum, in altero perfectio est.

CAP. XI.—Quid sit quod idem Apostolus ad Thessalonicenses scribit : Nisi discessio **886** venerit primum, et revelatus fuerit homo peccati (2. Thess. 2. 3) et reliqua. In prima ad Thessalonicenses Epistola scripserat : De temporibus autem, et momentis, fratres non necesse habetis ut scribam vobis : ipsi enim diligenter scitis, quia dies Domini sicut fur in nocte, ita veniet. Cum enim dixerint, pax, et securitas : tunc repentinus illis instabit interitus, sicut dolor in utero habentis, et non effugient (1. Thess. 5. 1. seqq.). Supra enim ad eos scripserat : Hoc vobis dicimus in verbo Domini, quia nos qui vivimus, qui residui sumus, in adventu Domini, non præveniemus eos qui dormierunt : quoniam ipse Dominus in jussu, et in voce Archangeli, et in tuba Dei descendet de cælo, et mortui qui in Christo sunt, resurgent primi. Deinde nos qui vivimus, qui relinquamur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aera, et sic semper cum Domino erimus. Itaque consolamini invicem in verbis istis (Ibid. 4. 14. et seqq.). Quod audientes Macedones, non intellexerunt, quos secum viventes, Apostolus vocet, et qui dicantur residui, qui cum illo rapiantur in nubibus obviam Domino, sed arbitrati sunt, dum adhuc essent in corpore, et antequam gustarent mortem, Christum in sua majestate venturum. Quod Apostolus audiens, rogat eos, et adjurat per adventum Domini nostri Jesu Christi, ut non cito moveantur : neque per spiritum, neque per sermonem, neque per Epistolam,

(a) Vitiose editi vetustiores, a quibus consepulti, imo quibus mortui.

(b) Per Ethicam nos duci ad Theoricam, sive ex Morali ad Inspectivam, quæ in sola contemplatione versatur, prodicere, alibi ex occasione hujus 118. Psalmi Hieronymus docuit, præcipue vero in Epistola ad Paulam de Hebraice Alphabeto, ubi contra vulgatum errorem ostendimus ex Origenis testimonio penes antiquos, « Generales disciplinas, quibus ad rerum scientiam pervenitur, tres esse, quas Græci Ethicam, Physicam, et Theoricam appellaverunt, nos dicere possumus Moralem, Naturalem, et Inspectivam, quæ supergressi visibilia, de divinis aliquid et celestibus contemplamur, eaque sola mente intuemur. » Interim pro Theorica hoc quoque in loco vulgati libri omnes legerant Theologiam, quem errorem etiam absque Mss. suffragio emendare non dubitavimus ex Hieronymi sensu, quem in laudata ad Paulam epistola atque alibi latius explicamus. Confer si lubet etiam Commentarios in Ecclesiastem cap. 1.

tanquam ab eo scriptam, quasi instet dies Domini. Duos autem esse adventus Domini Salvatoris, et omnia Prophetarum docent volumina, et Evangeliorum fides : quod primum in humilitate venerit, et postea sit venturus in gloria, ipso Domino protestante, quæ ante consummationem mundi ventura sint, et quomodo venturus Antichristus, quando loquitur ad Apostolos, Cum videritis abominationem desolationis, quæ dicta est a Daniele Propheta, stantem in loco sancto, qui legit, intelligat, tunc qui in Judæa sunt, surgant ad montes, et qui in tecto, non descendant tollere aliquid de domo sua (Matth. 24. 15. et seqq. an. D 9). (c) Et iterum : Tunc si quis vobis **887** dixerit, ecce hic Christus aut illic, nolite credere. Surgent enim Pseudochristi, et Pseudoprophetae, et dabunt signa magna, et prodigia, ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi. Ecce prædixi vobis. Si ergo dixerint vobis, ecce in deserto est, nolite exire, ecce in penetralibus, nolite credere. Sicut enim fulgur exit ab Oriente, et paret usque in Occidentem, ita erit et adventus Filii hominis. Ac deinde : Tunc apparebit signum Filii hominis in cælo, (d) et videbunt Filium hominis venientem in nubibus cæli cum virtute multa, et majestate. Et mittet Angelos suos cum tuba, et voce magna, et congregabunt electos ejus a quatuor ventis a summo cælorum usque ad terminos eorum (Ibid. 23. et seqq.). Rursumque de Antichristo loquitur ad Judæos : Ego veni in nomine Patris mei, et non credidistis mihi. Si alius venerit in nomine suo, illum suscipietis (Joan. 7. 43). Igitur Thessalovicensium animos, vel occasio non intellectæ Epistolæ, vel ficta revelatio, quæ per somnium deceperat dormientes, vel aliquorum conjectura, Isaïæ, et Danielis, Evangeliorumque verba de Antichristo prænuntiantia, in illud tempus interpretantium moverat, atque turbaverat : ut in majestate sua tunc Christum sperarent esse venturum. Cui errori medetur Apostolus, et exponit quæ ante adventum Christi debeant præstolari : ut cum illa facta viderint : tunc sciant Antichristum, id est, hominem peccati, et filium perditionis, qui adversatur, et extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur ; ita ut in Templo Dei sedeat, esse venturum. Nisi, inquit, venerit discessio primum, quod Græce dicitur ἀποστασία, ut omnes gentes quæ Romano imperio subjacent, recedant ab eis, et revelatus fuerit, id est, ostensus, quem omnia Prophetarum verba prænuntiant, homo peccati, in quo fons omnium peccatorum est ; et filius perditionis, id est, (e) diaboli ; ipse est enim universorum perditio, qui adversatur Christo, **888** et ideo vocatur Antichristus : et extollitur supra omne quod dicitur Deus, ut cunctarum gentium deos, sive probatam omnem, et veram religionem suo calcet

(c) Addit Victorius ex Brixianis codicibus, et qui in agro, non revertatur tollere tunicam suam.

(d) Iterum, atque ex iisdem Mss. et Evangelii textu addit idem Victorius, et tunc plangent omnes tribus terre, quæ reticent codices nostri.

(e) In Commentar. in Daniel. VII. « Non eum putemus juxta quorundam opinionem, vel Diabolum esse, vel Dæmonem, sed unum ex hominibus, in quo totus Satan habiturus sit corporaliter. »

pede : et in Templo Dei, vel Jerosolymis (ut [a] quidam putant) vel in Ecclesia [ut verius arbitramur] sederit, ostendens se tanquam ipse sit Christus, et Filius Dei. Nisi, inquit, fuerit Romanum imperium ante desolatum, et Antichristus præcesserit) Christus non veniet : qui ideo ita venturus est, ut Antichristum destruat. Meministis, ait, quod hæc ipsa, quæ nunc scribo per Epistolam, cum apud vos essem, præsentī sermone narrabam : et dicebam vobis, Christum non esse venturum, nisi præcessisset Antichristus. *Et nunc quid detineat, scitis : ut reveletur in suo tempore* : hoc est, quæ causa sit, ut Antichristus in præsentiarum non veniat, optime nostis. Nec vult (b) aperte dicere Romanum imperium destruendum, quod ipsi qui imperant, æternum putant. Unde secundum Apocalypsim Joannis, in fronte purpuratæ meretricis, scriptum est nomen blasphemiarum, id est, *Romæ æternæ*. Si enim aperte audacterque dixisset, non veniet Antichristus, nisi prius Romanum deleatur imperium, justa causa persecutionis in orientem tunc Ecclesiam consurgere videbatur.

Quodque sequitur : *Jam enim mysterium operatur iniquitatis, tantum ut qui tenet nunc, teneat, donec de medio fiat, et tunc revelabitur ille iniquus*, hunc habet sensum : Multis malis atque peccatis, quibus (c) Nero impurissimus Cæsarum mundum premit, Antichristi parturitur adventus, et quod ille operaturus est postea, in isto ex parte completur, tantum ut Romanum imperium, quod nunc universas gentes tenet, recedat, et de medio fiat, et tunc Antichristus veniet, fons iniquitatis, quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui ; divina videlicet potestate, et suæ majestatis **889** imperio, cujus jussisse, fecisse est ; non in exercitus multitudine, non in robore militum, non in Angelorum auxilio : sed statim ut ille advenerit, interficietur Antichristus. Et quomodo tenebræ solis fugantur adventu : sic *illustratione adventus sui*, eum Dominus destruet atque delebit. Cujus opera, Satanæ sunt opera. Et sicut in Christo plenitudo divinitatis fuit corporaliter (*Coloss. 2. 9*), ita et in Antichristo omnes erunt fortitudines, et signa, et prodigia, sed universa mendacia. Quomodo enim signis Dei, quæ operabatur per (d) Moysen, Magi suis

(a) Ex his Hippolytus fuit, junior tamen ille Thebanus Orat. de consum. mundi, num. XXV. itemque Cyrillus Jerosolym. Catech. 15. et Damascenus lib. 4. cap. 28 aliique. Apposite vero Theophylactus ad Hieronymi mentem. Οὐκ εἰς τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις ναὸν ὤψας, ἀλλ' εἰς τὰς ἐκκλησίας ἀπλῶς, καὶ πάντα ναὸν θεῖον.

(b) Chrysostomus item ἐπειδὴ δὲ περὶ τῆς βωμολοχίας ἀρχῆς τοῦτο ἔργον, ἐκείνως ᾤκητο, καὶ τίνας ἔργα τοῦτο συνεισκασιμένως. Οὐ γὰρ ἰσχυρὸν περιττὰς ἔχθρας ἀναδίστασθαι καὶ ἀνθρώπους κινδύνους. Et Aug. lib. XX. de Civit. Dei c. 19. n. 3. « Quidam putant . . . Paulum Apostolum non id aperte scribere voluisse, ne calumniam videlicet incurreret, quod Romano imperio male optaverit, cum speraret æternum. »

(c) Confer in Daniel XI. Commentarios, ubi, *Multi*, inquit, *nostrorum putant ob sævitiam ac turpitudinis magnitudinem Domitium, Neronem Antichristum fore* : et recole quæ in eum locum adnotamus. Augustinum quoque de Civit. Dei loco supra citato, et Suetonium in Nerone, et Tacitum lib. 2. Histor.

(d) Solemne id quidem est Patribus mendacia Antichristi miracula Magorum adversus Mosem præstigiis comparare ; eaque Theodoretus dixit τὰ ἱερώμενα οὐκ ἀληθῆς θαύματα, etc. Conferendus est tamen Augustinus lib. 85. Quæstionum quæst. 79. n. 3. et 4

restitere mendaciis, et virga Moysi devoravit virgas eorum (*Exod. 7*) : Ita mendacium Antichristi Christi veritas devorabit. Seducentur autem ejus mendacio qui [al. quia] perditioni sunt præparati. Et quia tacita quæstio poterat commoveri, cur enim concessit Deus omnem eum habere virtutem, signa atque prodigia, per quæ seducantur, si fieri potest, etiam electi Dei ; solutione prævenit quæstionem, et quod opponi poterat, antequam opponatur, absolvit. Faciet, inquit, hæc omnia non sua virtute, sed concessione Dei, propter Judæos, (e) ut qui noluerunt caritatem recipere veritatis, hoc est, Spiritum Dei per Christum, quia caritas Dei diffusa est in corda credentium (*Rom. 5. 5*) : Et ipse dicit : *Ego sum veritas* (*Joan. 14. 6*) : de quo in Psalmis scriptum est : *Veritas de terra orta est* (*Psal. 84. 12*). Qui ergo caritatem, et veritatem non receperunt, ut Salvatore suscepto, salvi fierent, mittet illis Deus non operatorem, sed ipsam operationem, id est, fontem erroris ut credant mendacio. Quia mendax est ipse, et pater ejus. Et siquidem Antichristus de virgine natus esset, et primus venisset in mundum, poterant Judæi habere excusationem, et dicere, quod putaverint veritatem, et idcirco mendacium pro veritate susceperint. Nunc autem ideo judicandi sunt, imo procul dubio condemnandi : quia Christi veritate contempta, postea mendacium, id est, Antichristum suscepluri sunt.

890 EPISTOLA CXXII (f).

AD RUSTICUM, (g)

De Pœnitentia.

RUSTICUM, quod promissam cum uxore Artemia continentiam fregerat, ad pœnitentiam, et ut sancta in-visat, conjugis exemplo, loca, hortatur.

1. Quod (1) ignotus ad ignotum audeo scribere, sanctæ ancillæ Christi Hedibæ, et filiæ mære, conjugis tuæ, Artemiæ, imo sororis ex conjugæ atque conservæ, fecit deprecatio. Quæ nequaquam propria salute contenta, tuam et ante quæsivit in patria et nunc in sanctis Loois quærit ; imitari cupiens Andrææ et Philippi Apostolorum benevolentiam : quorum uterque inventus a Christo, fratrem Simonem, et amicum Nathanael invenire desiderat ; ut alter eorum mereatur audire : *Tu es Simon filius (h) Joannis, tu vocaberis Cephas*, quod interpretatur, *Petrus*. Alter *donum Dei* (hoc enim lingua nostra sonat Nathanael) Christi ad se loquentis testimonio sublevetur, *Ecce vere Israelita, in quo dolus non est* (*Joan. 1. 9*). Optaverat quondam et Lot cum filiabus salvare conjugem suam, et de incendio Sodomæ et Gomorræ pene

(e) Quidam editi vetustiores ait, qui : sed ut pro uxore est accipiendum.

(f) Alias 48. Scripta circa an. 408.

(g) Putat Erasmus, nomen ejus, ad quem data est hæc epistola, data opera a Hieronymo prætermisum, ne famam ejus notaret, adeoque ab alio quopiam fuisse inscriptam ad Rusticum. Nos quod constanter Mss. præferunt, germanum hominis nomen esse non dubitamus.

(h) Vulgati veteres filius Johanna, alii cum Vulgata editione Jona.

(i) Cur Hieronymi stylium hæc Epistola non videatur Rufino redolere, sane non video.